

UiO : **Det juridiske fakultet**

Hatmotivert kriminalitet

Kandidatnummer: 548

Leveringsfrist: 25.04.2016

Antall ord: 15526

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	Tema	1
1.2	Bakgrunn og aktualitet.....	1
1.3	Begrepsforklaring	3
1.4	Rettskilder og metode.....	5
1.5	Avgrensning.....	6
1.6	Fremstillingen videre	6
2	OVERSIKT	7
2.1	Innledning.....	7
2.2	Hvorfor samfunnet ønsker en regulering av hatkriminalitet	7
2.3	Hatkriminalitet – omfang.....	7
2.4	Straffelovens bestemmelser	9
2.4.1	Forskjell i ordlyden	9
2.4.2	Oversikt over strafferettslige bestemmelser som gir vern mot hatefulle ytringer, hatefult motiverte handlinger og vern mot diskriminering.	9
2.5	Tilgrensende regulering utenfor straffeloven	12
3	HVILKE GRUPPER ER OMFATTET AV BESTEMMELSENE?	14
3.1	Innledning.....	14
3.2	Hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse.....	14
3.3	Religion eller livssyn	15
3.4	Homofil orientering	15
3.5	Nedsatt funksjonsevne.....	16
3.6	Andre grupper i § 77.....	18
3.7	Burde flere grupper vært omfattet?	18
3.8	Omfattes kun minoritetsgrupper?	21
3.9	Tilknytningen til en omfattet gruppe.....	21
3.9.1	Må fornærmede selv tilhøre en av gruppene omfattet av bestemmelsene?	21
3.9.2	Fornærmede og gjerningspersonen tilhører samme gruppe	23
4	DEN HATEFULLE MOTIVASJON	25
4.1	Innledning.....	25
4.2	Hva ligger i motivasjon?.....	25
4.3	Hensyn og formål bak hatefulle motivasjon som moment i strafferettslig betydning i straffeloven	25

4.4	Beviskrav og bevismessige utfordringer ved kravet om hatefull motivasjon	30
4.5	Motivasjon	32
4.5.1	Hvilke omstendigheter trekkes frem i praksis ved vurdering av motivasjon? ..	33
4.5.2	Blandet motivasjon.....	37
4.6	Betydningen av at det er hatefull motivasjon bak handlingen.....	38
4.7	Hvorfor er ikke hatefull motivasjon et moment av betydning etter § 185?.....	39
5	AVSLUTTENDE BEMERKNINGER	41
	LITTERATURLISTE	43

1 Innledning

1.1 Tema

Tema for oppgaven er de bestemmelser i straffeloven¹ hvor motivasjon knyttet til hudfarge, nasjonale eller etniske opprinnelse, religion, livssyn, homofile orientering, nedsatt funksjons- evne og eventuelt andre grupper med behov for vern er et moment av strafferettslig betydning; straffeloven §§ 264, 272, 274, 352 og 77 bokstav i.²

To hovedproblemstillinger reises. Det vil først være spørsmål om hvilke grupper som er omfattet av bestemmelsene og hva som ligger i kravet om tilknytningen til en av gruppene. For det andre vil det være spørsmål om hva som ligger i kravet om motivasjon og hvilke omstendigheter som er tillagt vekt i praksis ved vurderingen av motivasjon.

1.2 Bakgrunn og aktualitet

Hatefull motivasjon er gjort til ett av flere momenter som kan føre til at trusler, kroppskrenkelser, kroppsskader og skadeverk anses som grove etter henholdsvis straffeloven §§ 264, 272, 274 og 352. I tillegg er hatefull motivasjon av betydning som straffeskjerpene moment etter § 77 bokstav i. Den hatefulle motivasjonen følger ikke i sistnevnte direkte av ordlyden som uttrykker at handlingen "har sin bakgrunn i" andre religion og så videre. Forarbeidene til bestemmelsen sier imidlertid at det er gjerningspersonens motivasjon som er avgjørende.³ Hvorvidt forskjellen i ordlyden har noen betydning blir drøftet under kapittel 2.4.1.

Forbrytelser gjort på bakgrunn av hatefull motivasjon blir gjerne betegnet som hatkriminalitet.⁴ Hatkriminalitet skiller seg fra annen kriminalitet blant annet ved at det er en persons gruppetilhørighet, for eksempel ens egenskap av å være homofil eller muslim, som er årsaken til forbrytelsen. Slike forbrytelser strider mot grunnleggende rettigheter og menneskers rett til å bli behandlet likt uavhengig av hvem de er.⁵

¹ Lov 20.05.2005 nr. 28

² I det videre vil det når det i teksten kun står straffeloven være tale om straffeloven av 2005, der det er tale om straffeloven av 1902 vil dette presiseres

³ Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 271

⁴ Strategisk stab, Oslo Politidistrikt (April 2013) s. 19

⁵ Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 44

Samfunnets oppmerksomhet mot hatkriminalitet har økt i de senere årene. Et søk i antall saker i media om hatkriminalitet de siste årene viser en kraftig økning i antall saker med for eksempel 686 saker i 2012 mot hele 1604 saker i 2015.⁶ En årsak til dette kan nettopp være økt oppmerksomhet rundt fenomenet hatkriminalitet. En medvirkende årsak kan også være at uttrykket ”hatkriminalitet” er et forholdsvis nytt uttrykk, noe som kan bety at handlinger som i dag går under betegnelsen ”hatkriminalitet” også tidligere har blitt tatt opp av media, men bare under andre betegnelser. Også politiet og riksadvokaten har gitt uttrykk for viktigheten av større oppmerksomhet på og kunnskap om slike saker. Oslo Politidistrikt opprettet som første politidistrikt i Norge en egen hatkrim-gruppe i 2014. Denne gruppen har som oppgave å etterforske alle anmeldte tilfeller av hatkriminalitet i Oslo.⁷ Riksadvokaten har i flere mål- og prioriteringsrundskriv gitt beskjed om at hatkriminalitet som sakstype skal prioriteres, senest i mål- og prioriteringsrundskrivet for 2016.⁸ I rundskrivet fremheves alvorligheten av slike handlinger og riksadvokaten gir her beskjed om at slike saker skal håndteres med alvorlighet av politiet.

Også internasjonalt har hatkriminalitet vært gjenstand for økt oppmerksomhet. Norge har fått kritikk for sin mangelfulle håndtering av hatkriminalitet blant annet fra FNs rasediskrimineringskomité (CERD).⁹ Kritikken gikk blant annet på mangel på en klar definisjon av begrepet hatkriminalitet, mangel på tilstrekkelig system for registrering, lavt tall på antall saker for domstolene, manglende statistikk og mangel på en nasjonal strategi for bekjempelse av hatkriminalitet. Forslag til forbedringer i rapporten er blant annet en utarbeidelse av en klar definisjon av hatkriminalitet, et nasjonalt system for å registrering og etterforskning av saker og passende straffer hvis gjerningspersonen blir domfelt.

I tillegg til økt oppmerksomhet rundt hatkriminalitet, er hatkriminalitet et faktisk problem i samfunnet. På en innbyggerundersøkelse gjort av politiet for 2012 opplyste én prosent av befolkningen at de har vært utsatt for hva de oppfattet som hatkriminalitet.¹⁰ Røft regnet vil det bety rundt 50 000 mennesker. Det foreligger dog en viss usikkerhet rundt denne undersøkelsen, da det ikke er gitt at alle rapporterte tilfeller nødvendigvis rammes av straffeloven. I enkelte tilfeller kan handlingen i seg selv ikke være en straffbar handling etter straffelovens straffebud. I andre tilfeller kan situasjonen være at det ikke faktisk forelå hatefull motivasjon bak handlingen.

⁶ Søk på ”hatkriminalitet” i Atekst [22.mars 2016]

⁷ Politiet (2014)

⁸ Riksadvokaten, Rundskriv nr. 1/2016 s. 7 og 10

⁹ CERD, 25. september 2015, CERD/C/NOR/CO/21-22 s. 4

¹⁰ Politidirektoratet (2012b) s. 64

Ved ikrafttredelsen av den nye straffeloven 1. september 2015 ble det foretatt enkelte endringer i bestemmelsene hvor hatefull motivasjon er av strafferettslig betydning. I straffeloven av 1902 var ”rasistisk motivasjon” ett av flere momenter for at flere voldsforbrytelser kunne anses som grove etter § 232.¹¹ Bakgrunnen for at ”rasistisk motivasjon” ble tatt inn i bestemmelsen om grove overtredelser i straffeloven av 1902 § 232 var

”Begrunnelsen for å ta med rasistisk motivert vold i denne sammenhengen er særlig å markere at myndighetene ser meget alvorlig på en del overgrep som har skjedd mot innvandrere, asylsøkere og flyktninger fra den tredje verden.”¹²

Ordlyden i 1902-loven ble i 2013, etter vedtakelsen av straffeloven av 2005, endret til å omfatte også andre grupper. Straffeloven av 1902 § 232 svarer i stor grad til dagens §§ 264, 272 og 274, mens straffeloven § 352 i stor grad er en videreføring av straffeloven 1902 § 292, men med en utvidelse i antall omfattede grupper. I tillegg ble det i straffeloven av 2005 fastsatt en egen straffutmålingsbestemmelse i § 77 bokstav i, hvor det blir presisert at tilstedeværelsen av slik motivasjon er et moment i straffeskjerpene retning. Materielt fulgte en slik straffeskjerpelse også av ulovfestet rett før 2005-loven, men momentene er nå skrevne og mer synlige i dagens lov.¹³

1.3 Begrepsforklaring

Det finnes ingen enhetlig definisjon i Norge av hva som ligger i begrepet hatmotivert kriminalitet eller hatkriminalitet, verken språklig eller juridisk.¹⁴ Hatkriminalitet er ikke en bestemt type kriminell handling, men et fenomen. En mye brukt definisjon er utarbeidet av Oslo Politidistrikt og lyder

”Hatkriminalitet er straffbare handlinger som helt eller delvis er motivert av negative holdninger til en persons faktiske eller oppfattede etnisitet, religion, seksuelle orientering, kjønnsuttrykk og/eller nedsatte funksjonsevne. Likestilt er også straffbare handlinger, motivert av negative holdninger, begått mot personer hvis politiske engasjement berører de nevnte kategorier.”¹⁵

¹¹ Lov 22.05.1902 nr. 10

¹² Ot.prp. nr.79 (1988-1989) s. 47

¹³ Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 268

¹⁴ Likestillings- og diskrimineringsombudet (2015) s. 30

¹⁵ Strategisk stab, Oslo Politidistrikt (April 2013) s. 19

Hatkriminalitet består av to elementer ved at det stilles krav både til at det må foreligge en straffbar handling og en bestemt motivasjon for handlingen. Det er med andre ord ikke bare resultatet av handlingen som har betydning; motivasjonen bak den handlingen som blir utført er like sentral for klassifiseringen.¹⁶ Fornærmedes gruppetilhørighet til en av de vernede gruppene står sentralt.¹⁷ Det er ikke kun en persons faktiske gruppetilhørighet som er omfattet av definisjonen, men også den oppfattede gruppetilhørighet. Vold utført på bakgrunn av at gjerningspersonen trodde at fornærmede var jødisk, men fornærmede faktisk ikke var det, vil da falle innenfor den ovennevnte definisjonen av hatkriminalitet. I kapittel 3.9.1 vil det drøftes hvorvidt et slikt tilfelle også faller innenfor lovens ordlyd i bestemmelsene hvor hatefull motivasjon er et moment av betydning.

”Hat” i uttrykket ”hatkriminalitet” kan gi et litt misvisende bilde på hva som ligger i begrepet.¹⁸ Hat er et strengt ord og det kreves ikke hat i den naturlige forståelsen av ordet for at en handling skal falle innenfor uttrykket hatkriminalitet. I den norske definisjonen som er gjengitt over er ikke ”hat” brukt som en del av definisjonen, men heller ”negative holdninger” som er et videre begrep. I straffelovens ordlyd anvendes ikke uttrykket ”hat”.

Hatkriminalitet eller hatmotivert kriminalitet er ikke et uttrykk som blir brukt i loven. Hatkriminalitet blir brukt om hverandre som en samlebetegnelse på kriminalitet motivert av fornærmedes tilhørighet til en gruppe av riksadvokaten.¹⁹ Også i forarbeidene blir hatkriminalitet og hatmotivert kriminalitet brukt på tilsvarende måte.²⁰

I denne oppgaven vil uttrykket ”hatkriminalitet” bli anvendt som en samlebetegnelse i tråd med definisjonen over, altså alle tilfeller hvor en straffbar handling er motivert av tilhørighet til de nevnte gruppene. Dermed vil det ved anvendelse av uttrykket hatkriminalitet være tale om alle tilfeller av straffbare handlinger med en slik motivasjon.

Uttrykket ”hatefull motivasjon” er ikke brukt i loven. Ei heller er uttrykket nevnt i forarbeidene eller rettspraksis, men forarbeidene omtaler kriminalitet med slik motivasjon som hatmotivert kriminalitet.²¹ I denne oppgaven anvendes uttrykket ”hatefull motivasjon” som en hensiktsmessig samlebetegnelse på motivasjon på grunnlag av hudfarge, nasjonale eller etniske opprinnelse, religion, livssyn, homofile orientering, nedsatt funksjonsevne og lignende krite-

¹⁶ Strategisk stab, Oslo Politidistrikt (April 2013) s. 7

¹⁷ Likestillings- og diskrimineringsombudet (2015) s. 30

¹⁸ Strategisk stab, Oslo Politidistrikt (April 2013) s. 10

¹⁹ Riksadvokaten, Rundskriv nr. 1/2016 s. 7

²⁰ Se for eksempel Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 12

²¹ Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 271

rier. Uttrykket ”hatefull motivasjon” kan som nevnt over virke noe misvisende da det ikke er krav om at det foreligge hat fra gjerningspersonens side. Det sentrale er at tilhørighet til en omfattende gruppe er årsaken til at handlingen blir begått.

1.4 Rettskilder og metode

Reguleringen av hatefull motivasjon i straffeloven kan deles inn i to grupper. I §§ 264, 272, 274 og 352 er hatefull motivasjon ett av flere momenter for at en forbrytelse kan bli ansett som grov. I disse straffebudene vil ordlyden i stor grad være sammenfallende. Hatefull motivasjon som straffutmålingsmoment knytter seg til § 77 bokstav i. Straffebudene om grovere overtredelser lyder:

”den (...) er motivert av fornærmedes hudfarge, nasjonale eller etniske opprinnelse, religion, livssyn, homofile orientering eller nedsatte funksjonsevne (...)”²²

Ordlyden i § 352 første ledd bokstav c skiller seg kun fra ordlyden over ved at ordlyden ”det var” erstatter ”den (...) er”. Innholdet er det samme.

Ordlyden § 77 bokstav i skiller seg fra ordlyden i straffebudene over og lyder;

”(...) har sin bakgrunn i andres religion eller livssyn, hudfarge, nasjonale eller etniske opprinnelse, homofile orientering, funksjonsevne eller andre forhold som støter an mot grupper med et særskilt behov for vern (...)”

Ordlyden er det sentrale ved tolkningen av de aktuelle bestemmelsene. I enkelte tilfeller gir derimot ordlyden lite veiledning. Problemstillingene denne oppgaven reiser er også i liten grad drøftet i teorien. Forarbeidene og rettspraksis gir veiledning ved tolkningen av enkelte spørsmål. Det foreligger ikke mange avgjørelser fra domstolen hvor motivasjon blir drøftet. I tillegg til noen avgjørelser fra Høyesterett vil enkelte dommer fra lagmannsretten belyse temaet. Disse avgjørelsene vil særlig gi et innblikk i hva retten har lagt vekt på ved vurderingen av motivasjon. Enkelte problemstillinger er verken drøftet i forarbeidene, rettspraksis eller teorien. Her vil hensynene bak bestemmelsene være av stor vekt ved vurderingen.

Den mest omfattende drøftelsen av hatkriminalitet og hatefull motivasjon er gjort av politiet. Særlig har Oslo politidistrikt reist en del interessante problemstillinger i sitt hefte *Hatkrim:*

²² Straffeloven §§ 264, 272 første ledd bokstav e, 274 første ledd bokstav e

Rettslige og praktiske spørsmål, fra november 2015. Enkelte av disse problemstillingene vil drøftes i denne oppgaven. Ellers brukes hyppig rapporter og statistikk fra politiet for å belyse den faktiske forekomsten av slike handlinger i Norge. Disse heftene og rapportene blir derimot ikke brukt som rettskilde, da slike uttalelser fra politiet har liten rettskildemessig vekt.

1.5 Avgrensning

Nært beslektet med bestemmelsene hvor hatefull motivasjon er av strafferettslig betydning er § 174 om tortur første ledd bokstav c, § 185 som rammer hatefulle ytringer og § 186 om diskriminering. Disse straffebudene omhandler handlinger som direkte gir uttrykk for hat og fordommer mot enkelte grupper. Motivasjon er ikke et straffbarhetsvilkår eller et moment av betydning etter §§ 174, 185 og 186 og dermed vil disse straffebudene falle utenfor kjernen i denne avhandlingen. Etter disse bestemmelsene er det resultatet av handlingen som rammes og ikke motivasjonen bak. Dog vil samme grunntanke ligge til grunn etter disse straffebudet som etter bestemmelsene hvor hatefull motivasjon er gjort til et moment av strafferettslig betydning. Straffeloven § 174 er lite drøftet i teorien og lite anvendt i praksis, og vil derfor ikke omtales i det videre. Straffeloven § 186 også lite brukt, men har en klar side mot det sivile diskrimineringsvernet. Det er § 185 om hatefulle ytringer som har størst praktisk betydning. Etter dette straffebudet reises enkelte meget interessante problemstillinger. Rettspraksis etter § 185 vil kunne belyse de overordnede samfunnsmessige hensyn som ligger bak de bestemmelsene som er hovedtema for min oppgave.

Regulering utenfor straffeloven vil ei heller være i kjernen av denne oppgaven. En slik regulering kan dog ivareta en del av de samme hensynene som straffelovens bestemmelser om hatefull motivasjon. Av den grunn vil regulering utenfor straffeloven kort redegjøres for.

1.6 Fremstillingen videre

Først vil det gis en oversikt over området, det faktiske omfanget av hatkriminalitet, straffelovens bestemmelser som tillegget hatefull motivasjon strafferettslig betydning og strafferettslig og sivilrettslig regulering som dels skal ivareta de samme hensyn. Første problemstilling som drøftes er hvem som er omfattet av de omfattede gruppene og hva som kreves av tilknytning. Andre problemstilling er hva som ligger i kravet om motivasjon, hensynene bak reguleringen og hvilke omstendigheter som er tillagt vekt i praksis ved vurderingen av gjerningspersonens motivasjon bak handlingen. Til slutt følger noen avsluttende bemerkninger rundt regelverket på dette området.

2 Oversikt

2.1 Innledning

Dette kapitlet vil gi en oversikt over området hvor hatefull motivasjon er et moment av strafferettslig betydning i straffeloven. I tillegg vil tilgrensende områder kort redegjøres for. Disse områdene er straffelovens straffebud som i hovedsak skal beskytte de samme interesser som bestemmelsene hvor hatefull motivasjon er et moment. I tillegg finnes regulering utenfor straffeloven selv som i stor grad beskytter de samme interessene og som vil kunne ha betydning på området, både internasjonal regulering og nasjonal regulering utenfor strafferetten. Først vil omfanget av hatkriminalitet kort redegjøres for.

2.2 Hvorfor samfunnet ønsker en regulering av hatkriminalitet

Hatmotivert kriminalitet kan få store konsekvenser. Ofte vil konsekvensene av slike handlinger strekke seg langt utenfor den som direkte blir rammet av handlingen.²³ De som blir utsatt for slike handlinger blir utsatt på grunn av hva de representerer.²⁴ Hatkriminalitet rammer ikke bare den enkelte, men også gruppen som identifiseres med offeret. Det kan skape en følelse av utrygghet hos den aktuelle gruppen. Blir for eksempel en homofil mann slått ned på bakgrunn av sin homofile legning, vil det kunne skape utrygghet også hos andre med homofil legning, selv om disse personene ikke direkte har blitt utsatt for en kriminell handling.

Reguleringen av hatmotivert kriminalitet i straffeloven er begrunnet både i beskyttelsen av den enkelte gruppe som omfattes av bestemmelsene og i sterke samfunnsmessige hensyn. Dette blir drøftet i kapittel 4.3.

2.3 Hatkriminalitet – omfang

Når det gjelder den praktiske utbredelsen av hatkriminalitet, finnes det ikke mye statistikk om antall saker på nasjonalt plan. Imidlertid finnes en nasjonal rapport fra 2012 som gir en oversikt.²⁵

²³ Likestillings- og diskrimineringsombudet (2015) s. 30

²⁴ OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) (2009) s. 17

²⁵ Politidirektoratet (2012a) s. 18-20

Det spesielle med registrering av hatkriminalitet er at det er motivasjonen som skiller slike forbrytelser fra andre forbrytelser. Det ligger alltid til grunn en straffbar handling som er straffbar uavhengig av motivasjonen. Dette fører til at registrering av saker, og derfor også statistikken kan bli vanskelig, da motivasjonen bak en handling ikke alltid er like lett å fastslå.²⁶ Politiets registrering kan også by på problemer for å få en fullstendig oversikt over antallet anmeldelser.²⁷

Tallet på anmeldelser med hatmotiv er færre i 2012 enn i 2010.²⁸ Andelen av disse som er voldsforbrytelser har økt. Flertallet av tilfellene er kriminalitet på bakgrunn av rase eller etnisk tilhørighet. Antall tilfeller på bakgrunn av religion og seksuell legning er ganske likt.

Gjerningsstedet for hatmotiverte handlinger blir trukket frem i en rapport fra 2007-2009.²⁹ Slike handlinger foregår hyppigst på offentlig sted, også bosted er et vanlig gjerningssted. En interessant forskjell som fremkommer i denne statistikken er både fremveksten av slike handlinger foretatt på Internett, ved SMS, brev eller telefon og at hatkriminalitet via slike midler er absolutt mest brukt hvor det er religion som er årsaken til kriminaliteten.

Den nyeste rapporten om hatkriminalitet er Oslo politidistrikts rapport om anmeldt hatkriminalitet i 2015.³⁰ Totalt var 143 forhold anmeldt innenfor denne typen kriminalitet i Oslo. Antallet hatefulle ytringer har hatt en klar økning.³¹ Oslo politidistrikt påpeker at årsaken til dette kan være økt kunnskap og økt oppmerksomhet på området. Ser en på antall oppklarte saker er det tydelig at henleggelsesprosenten er høy med 73 av 143 saker henlagt.³²

Henleggelsesprosenten kan være en av årsakene til den antatt lave anmeldelsesprosenten for slike saker. I 2012 opplyser én prosent av befolkningen at de har vært utsatt for hatkriminalitet.³³ Som nevnt innledningsvis er dette rundt 50 000 mennesker. Dog er det viktig å merke seg at det ikke er sikkert alle disse tilfellene ville rammes av straffelovens bestemmelser. Likevel er antagelig antall anmeldelser lavt i forhold til antallet slike handlinger, med for eksempel 216 anmeldelser med hatmotiv i 2012.³⁴ I sammenheng med henleggelsesprosenten kan mangel på tiltro til systemet være en årsak til få anmeldelser. Hyppige henleggelse kan

²⁶ Politidirektoratet (2012a) s. 18-19

²⁷ Politidirektoratet (2012a) s. 19

²⁸ Politidirektoratet (2012a) s. 19

²⁹ Politidirektoratet (Desember 2010)

³⁰ Oslo politidistrikt (2016)

³¹ Oslo politidistrikt (2016) s. 8-9

³² Oslo politidistrikt (2016) s. 21-22

³³ Politidirektoratet (2012b) s. 64

³⁴ Politidirektoratet (2012a) s. 19

føre til at utsatte grupper mister tillit til den beskyttelsen straffesystemet skal gi, noe som igjen kan føre til at opplevd hatkriminalitet ikke blir anmeldt.

2.4 Straffelovens bestemmelser

2.4.1 Forskjell i ordlyden

I straffebudene om grovere overtredelser er ordlyden slik at handlingen er ”motivert av fornærmedes (...)” tilhørighet til en av gruppene omfattet av straffebudene. I § 77 bokstav i er ordlyden at handlingen ”har sin bakgrunn i” slik tilhørighet. Ved vurderingen av grovhet etter straffebudene om grovere overtredelser er det liten tvil om at det er motivasjonen til gjerningspersonen som er vurderingsmomentet. Ordlyden i § 77 bokstav i er derimot ikke like klar. At en handling ”har sin bakgrunn i” enkelte omstendigheter vil ut fra alminnelig språklig forståelse leses på den måten at det også her må foreligge en motivasjon bak handlingen som er begrunnet i gitte kriterier. Denne forståelsen legges også til grunn i forarbeidene hvor det uttales at

”Bestemmelsen tar sikte på tilfeller hvor forbrytelsens motiv helt eller delvis kan tilskrives disse omstendighetene.”³⁵

Forarbeidene legger altså klart til grunn at det er motivasjonen bak handlingen som er avgjørende også etter § 77 bokstav i. Det er ingen holdepunkter for at vurderingen av hva som ligger i kravet om motivasjon skal tolkes ulikt etter de to gruppene av bestemmelser, til tross for ulik ordlyd.

2.4.2 Oversikt over strafferettslige bestemmelser som gir vern mot hatefulle ytringer, hatefullt motiverte handlinger og vern mot diskriminering.

Den første gruppen bestemmelser er der hvor hatefull motivasjon er et moment av strafferettslig betydning. Som nevnt dreier dette seg om straffeloven §§ 77, 264, 272, 274, 352. Den andre gruppen er bestemmelsene hvor hatefull motivasjon ikke er et moment i vurderingen, men hvor det i stor grad er de samme hensynene som ligger til grunn for reguleringen. Dette er tilfellet i §§ 185 og 186.

³⁵ Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 271

Bestemmelsene hvor hatefull motivasjon er et moment av betydning kan igjen deles inn i to grupper. I den første gruppen er hatefull motivasjon et moment ved vurderingen av handlingen grovhet, og da ved spørsmål om subsumsjon under en grovere straffebestemmelse etter straffeloven §§ 264, 272 første ledd bokstav e, 274 første ledd bokstav e og 352 første ledd bokstav c. I den andre gruppen er hatefull motivasjon et moment i straffeskjerpene retning ved reaksjonsfastsettelsen etter § 77 bokstav i. Hatefull motivasjon er ikke i noen av disse tilfellene et straffbarhetsvilkår, handlingen er straffbar uavhengig av motivasjonen bak handlingen. Det er de samme gruppene som er omfattet av alle bestemmelsene nevnt over. En forskjell ligger dog ved at det i § 77 bokstav i er inntatt en åpen gruppe med ordlyden ” (...) eller andre forhold som støter an mot grupper med et særskilt behov for vern”. Denne åpne gruppen gjør det klart at oppregningen av grupper ikke er uttømmende etter § 77 bokstav i.

Ved grovhetsvurderingen kan gjerningspersonens hatefulle motivasjon bak handlingen føre til en utvidet strafferamme for forbrytelsen. Momentene som er oppregnet i lovteksten er følgelig ikke uttømmende. At hatefull motivasjon foreligger er ei heller tilstrekkelig til å anse forbrytelsen som grov.³⁶ Det alltid foretas en helhetsvurdering.

Hatefull motivasjon kan få betydning for grovhetsvurderingen etter fire straffebud. Straffeloven § 264 omhandler grove trusler. Vilkårene etter § 263 må være oppfylt for at § 264 skal komme til anvendelse. For at en handling skal regnes som en trussel må gjerningspersonen i ”ord eller handling” true med ”straffbar atferd”. Trusselen må videre være ”egnet til å fremkalle alvorlig frykt”. Det er ikke noe krav om alvorligheten av den straffbare handlingen, men alvorligheten vil ha betydning for vurderingen av den objektive frykten handlingen var egnet til å fremkalle.³⁷ Et eksempel på rasistisk motivert trussel er Rt. 1994 s. 974 hvor det ble skutt mot en leilighet hvor det befant seg innvandrere.

Videre kan motivasjonen ha betydning for grovheten ved kroppskrenkelse og kroppsskade etter henholdsvis § 272, jf. § 271 og § 274, jf. § 273. Etter § 271 om kroppsskade må gjerningspersonen ”øve vold mot en annen person” eller ”på annen måte krenke ham fysisk”. Sentralt er maktanvendelsens styrke og krenkende karakter.³⁸ Typiske handlinger som faller innenfor dette alternativet er slag og spark.³⁹ Fysisk krenkelse kan for eksempel være spytting, hvis dette treffer huden.⁴⁰ Etter § 173 om kroppsskade må gjerningspersonen ”skade en annen

³⁶ NOU 2002: 4 s. 148

³⁷ Matningsdal (2015b) note 1926

³⁸ Ot.prp. nr.22 (2008-2009) s. 427

³⁹ Matningsdal (2010) s. 81

⁴⁰ Matningsdal (2010) s. 84

kropp eller helse". Skadens omfang og varighet er av stor betydning.⁴¹ Skade på helse vil være en påvirkning av hans eller hennes sunnhetstilstand.⁴² For eksempel vil sengeleie eller arbeidsudyktighet falle innenfor. Etter annet alternativ må gjerningspersonen "gjør en annen fysisk maktesløs eller fremkaller bevisstløshet eller liknende tilstand hos en annen". Innenfor dette alternativet faller tilfeller hvor maktesløsheten følger av anatomisk eller fysiologisk innvirkning på kroppen.⁴³

Det siste straffebudet hvor motivasjonen kan ha betydning for grovheten er § 352, jf. § 351 om grovt skadeverk. Handlingen må utføres mot en "gjenstand" eller "data". Både løsøre og fast eiendom rammes.⁴⁴ Videre er det et krav om at tingen "helt eller delvis" må tilhøre en annen. Det må videre være tale om en handling som "skader, ødelegger, gjør ubrukelig eller forspiller" en gjenstand.

Et sentralt spørsmål er hvorfor det akkurat er ved trusler, kroppskrenkelser, kroppsskader og skadeverk hvor hatefull motivasjon er gjort til et moment i grovhetsvurderingen. Også andre straffbare handlinger regulert i straffeloven vil kunne antas å utføres med hatefull motivasjon, for eksempel seksuallovbrudd i lovens kapittel 26. Ordlyden i straffeloven gir ingen indikasjon på utvalget som er gjort. Heller ikke forarbeidene gir noe svar på dette. Trolig er utvalget gjort på bakgrunn av hvilke handlinger det er mest nærliggende at vil bli utført med hatefull motivasjon, og antagelig hvilke handlinger en i praksis ser har blitt utført med slik motivasjon.

Som straffeskjerpene moment i § 77 bokstav i vil motivasjonen kunne få betydning for den konkrete straffutmålingen innenfor strafferammen for den enkelte forbrytelsen.⁴⁵ Motivasjonen kan etter bestemmelsen anvendes som straffeskjerpene moment på alle straffbare handlingen etter straffelovens andre del. At disse momentene " (...) især tas i betraktning (...) " betyr at denne listen over momenter ikke er uttømmende.

Utenfor reguleringen hvor hatefull motivasjon er et moment av betydning i bestemmelsene har vi enkelte straffebud hvor hatefull motivasjon ikke er et moment, men som i stor grad ivaretar de samme hensyn. Den viktigste av disse er § 185 om hatefulle ytringer. Etter dette straffebudet er det krav om en viss spredning eller at ytringen fremsettes overfor den som rammes i andres nærvær. Hva som ligger i at ytringen skal være "diskriminerende eller hatefull" er

⁴¹ Ot.prp. nr.22 (2008-2009) s. 429

⁴² Matningsdal (2010) s. 114

⁴³ Ot.prp. nr.22 (2008-2009) s. 429

⁴⁴ Matningsdal (2010) s. 372

⁴⁵ Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 268

ved flere anledninger drøftet av Høyesterett, som for eksempel i Rt. 2002 s. 1618, Rt. 2007 s. 1807 og Rt. 2012 s. 536. Ytringen må ”true eller forhåne noen, eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt”. For å rammes av straffebudet må ytringen være av kvalifisert krenkende art.⁴⁶ Her kommer ytringsfriheten inn som en begrensning på hvilke ytringer som skal omfattes av straffebudet. Vektingen mellom vern mot hatefulle ytringer og ytringsfriheten kan gi et mer generelt bilde på de felles hensynene bak reguleringen av hatefulle handlinger. Dette vil bli drøftet under kapittel 4.3.

Den strafferettslige reguleringen av diskriminering i § 186 vil på samme måte verne om deler av de samme hensynene som reguleringen av hatefull motivasjon. Dette straffebudet grenser i stor grad mot diskrimineringslovverket. Straffebudet omhandler en situasjon i ervervsmessig eller lignende virksomhet eller offentlig forestilling, oppvisning eller lignende, hvor en person nektes varer eller tjenester på grunn av tilhørighet til en av de gruppene. Typisk vil det være snakk om butikker, frisør, konserter eller lignende.⁴⁷

2.5 Tilgrensende regulering utenfor straffeloven

Ikke bare straffeloven, men også Grunnloven har bestemmelser med samme grunntanke som straffelovens regulering av hatefull motivasjon.⁴⁸ Det er særlig Grunnloven § 98 om likhetsprinsippet og ikke-diskriminering og § 108 om den samiske folkegruppen som er aktuelle. Da motivasjon ikke er et moment av betydning etter noen av disse bestemmelsene vil de ikke drøftes nærmere i det videre.

Norge er også bundet av internasjonale forpliktelser på området. Av FNs rasediskrimineringskonvensjon (RDK) artikkel 4 bokstav a følger det at de ratifiserende statene er forpliktet til å pålegge straff for kriminalitet basert på hat eller fordommer. Konvensjonen ble ratifisert av Norge i 1970 og er inkorporert i norsk lov etter diskrimineringsloven om etnisitet § 2. Det finnes en modifikasjon til denne plikten i artikkel 4, da det skal tas tilbørlig hensyn til prinsippene som fremkommer av Menneskerettighetserklæringen og rettighetene etter konvensjonens artikkel 5.

I tillegg til RDK er den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) artikkel 14 om forbud mot diskriminering og den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 20, 26 og 27 av betydning her. Begge konvensjonene er gjort til norsk lov

⁴⁶ Se som eksempel Rt. 1997 s. 1821 s. 1828

⁴⁷ Harbek, Ole F. (februar 1969) s. 28

⁴⁸ Lov 17.05.1814

gjennom menneskerettsloven § 2.⁴⁹ EMK artikkel 14 gir uttrykk for at konvensjonens rettigheter skal gis til alle, uavhengig av religion, språk, hudfarge og lignende. Rettspraksis fra EMD viser at bestemmelsen kan få direkte betydning for statenes håndtering av rasistisk motivert kriminalitet. I saken *Nachova and others v Bulgaria* var ett av spørsmålene hvorvidt drapet var rasistisk motivert og hvorvidt staten i tilstrekkelig grad hadde etterforsket motivasjonen for drapet.⁵⁰ Situasjonen var her at to menn som tilhørte romfolket ble skutt og drept ved arrestasjon etter at de hadde rømt fra fengsel og søkt tilflukt. I forbindelse med arrestasjonen og skytingen skal politiet ha kommet med rasistiske bemerkninger. Domstolen kom til at det ikke kunne bevises at drapet i dette tilfellet var rasistisk motivert. Angående det andre spørsmålet kom retten til at artikkel 14 var krenket på grunn av manglende etterforskning fra statens side for å finne ut hvorvidt drapet var rasistisk motivert.

Utenfor straffelovens system, men nært knyttet til straffelovens bestemmelser om hatefull motivasjon er diskrimineringslovverket i norsk rett. I alt er det fire diskrimineringslover; likestillingsloven⁵¹, diskrimineringsloven om etnisitet⁵², diskrimineringsloven om seksuell orientering⁵³ og diskriminerings- og tilgjengelighetsloven.⁵⁴ I disse lovene finnes også en regulering av hat og diskriminering. Blant annet finnes det i disse lovene omfattende forbud mot diskriminering på grunn av enkelte av de samme diskrimineringsgrunnlagene som er vernet etter straffelovens regulering. Den sivilrettslige lovgivningen er et supplement særlig til straffeloven § 186 som sjelden brukes i praksis. Forståelsen av diskrimineringsgrunnlagene i diskrimineringslovgivningen vil kunne få betydning for forståelsen av tilsvarende begreper i straffeloven.

⁴⁹ Lov 21.05.1999 nr. 30

⁵⁰ *Case of Nachova and others v Bulgaria*

⁵¹ Lov 21.06.2013 nr. 59

⁵² Lov 21.06.2013 nr. 60

⁵³ Lov 21.06.2013 nr. 58

⁵⁴ Lov 21.06.2013 nr. 61

3 Hvilke grupper er omfattet av bestemmelsene?

3.1 Innledning

En endring med den nye straffeloven av 2005 er at hatkriminalitet nå er mer helhetlig regulert i lovens bestemmelser. Særlig av betydning er at det nå er de samme gruppene som går igjen i alle straffelovens bestemmelser hvor hat og fordommer er et element. Gruppene som omfattes av bestemmelsene skal forstås på samme måte etter alle bestemmelsene.⁵⁵ Hvilke grupper som er vernet etter lovens regulering har stadig blitt utvidet og ordlyden har blitt endret. Enkelte av de viktigste endringene er redegjort for nedenfor.

I dette kapitlet vil grensene for hva som faller innenfor de ulike gruppene redegjøres for, deretter vil enkelte problemstillinger knyttet til tilknytning til en av gruppene som er omfattet av ordlyden drøftes.

3.2 Hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse

I 2005 ble uttrykket ”rase” fjernet som en av gruppene som er omfattet av ordlyden i straffeloven. En inndeling av mennesker i raser forutsetter nedarvede karaktertrekk som kan skille ulike menneskegrupper fra hverandre.⁵⁶ Det ble i denne forbindelse uttalt at ”rase” er et belastet begrep, da det særlig var brukt i forbindelse med Hitler-Tysklands handlinger under Den annen verdenskrig.⁵⁷ I tillegg finnes intet vitenskapelig belegg for at en slik inndeling av menneskegrupper etter nedarvede karaktertrekk eksisterer. ”Rase” er i tillegg et mindre vidtgående uttrykk enn etnisitet, og det som tidligere falt under betegnelsen ”rase” vil i dag falle innenfor begrepet etnisitet.

Hva som ligger i ”hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse” byr sjelden på problemer i praksis. Særlig er det ikke vanskelig å avgjøre hva som ligger i hudfarge.

Derimot kan det være litt vanskeligere å avgjøre hva som faller innenfor alternativet ”nasjonal og etniske opprinnelse”. Etnisitet tar utgangspunkt i det som binder folk sammen og som er

⁵⁵ Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 271

⁵⁶ NOU 2002:12 s. 230

⁵⁷ NOU 2002:12 s. 230-231

typisk for en etnisk gruppe.⁵⁸ Innad i gruppen er det snakk om lojalitetsbånd, mens utad handler det mer om en opplevelse av å være ulik andre grupper. Etnisitet eller etnisk identitet kan komme til uttrykk på forskjellige måter for eksempel i språk, kulturtradisjoner, skikker, klesdrakt og levevis.⁵⁹ Et aktuelt eksempel på dette i Norge er samer. Ved diskriminering av en same på bakgrunn av at vedkommende nettopp er av samisk opprinnelse, vil det falle innenfor alternativet ”etniske opprinnelse”. ”Nasjonal opprinnelse” på sin side omfatter fødested, landbakgrunn og oppvekststed.⁶⁰ Statsborgerskap vil falle utenfor dette uttrykket.

3.3 Religion eller livssyn

I forarbeidene til den tidligere diskrimineringsloven ble det uttalt at uttrykket ”religion” også omfatter trosretninger hvor trosbekjennelsen ikke har en så sentral plass som for eksempel i protestantismen.⁶¹ Det er nærliggende at uttalelsene i disse forarbeidene, selv om de direkte gjelder diskrimineringsloven, også vil være av betydning for forståelsen av de samme uttrykkene i straffeloven. Videre uttales det om endringene i straffelovens ordlyd at også sekulære livssyn vil omfattes av ”religion og livssyn” som erstattet uttrykket ”trosbekjennelse”.⁶² Dette betyr at både religiøse, ateistiske og agnostiske overbevisninger er omfattet av ordlyden.⁶³

3.4 Homofil orientering

I 1981 ble homofili tatt inn i straffeloven som en av de omfattede gruppene. Det var i straffelovrådet uenighet om hvorvidt homofili skulle tas inn som en gruppe i loven eller ikke. Rådets tilkalte medlemmer gikk inn for at homofile har behov for et slikt vern, mens rådets faste medlemmer mente at et slikt særskilt vern i straffeloven ikke skulle gis.⁶⁴ De faste medlemmene mente at et slikt vern kunne føre til økt aggresjon.⁶⁵ Det ble også her uttalt at det er forskjell på vern på grunn av homofiles ”leveform” og for eksempel vern på grunn av rase eller hudfarge. Rådets tilkalte medlemmer mente på sin side at følelsen av gruppetilhørighet gjorde denne gruppen utsatt.⁶⁶ I tillegg ble det lagt vekt på at homofili ikke er noe en selv velger, det

⁵⁸ NOU 2002:12 s. 234

⁵⁹ Sommerfeldt (2014)

⁶⁰ Ot.prp. nr.33 (2004-2005) s. 88

⁶¹ Ot.prp. nr.33 (2004-2005) s. 188

⁶² Ot.prp. nr.33 (2004-2005) s. 215

⁶³ Ot.prp. nr.33 (2004-2005) s. 90

⁶⁴ Ot.prp. nr.29 (1980-1981) s. 8-9

⁶⁵ Ot.prp. nr.29 (1980-1981) s. 8

⁶⁶ Ot.prp. nr.29 (1980-1981) s. 8

finnes ingen alternativer. Departementet uttalte i forarbeidene til endringene at homofile faktisk er en utsatt gruppe i samfunnet.⁶⁷

Det vil ikke være av betydning hvor stor grad av homofil legning den enkelte har. Den bifile vil også falle innen for uttrykket ”homofile orientering”.⁶⁸

Transseksualitet vil på sin side falle utenfor bestemmelsen. Dette kommer blant annet av at ved homofili er det snakk om et avvik i seksualitet i forhold til flertallet i befolkningen, mens det for transseksuelle er et avvik i endret identitetsopplevelse.⁶⁹

Ved den nye straffeloven ble ”legning” og ”leveform” fullt ut erstattet av begrepet ”orientering”.⁷⁰ Formålet er fremdeles at utsatte minoriteter skal få vern. Dette er grunnen til at homofil orientering ikke blir erstattet av uttrykket ”seksuell orientering” da dette uttrykket også ville omfattet heterofile.

3.5 Nedsatt funksjonsevne

Ved endringer i straffeloven av 1902 i 2013 ble nedsatt funksjonsevne som gruppe omfattet av bestemmelsene hvor motivasjon er et moment av strafferettslig betydning. I forbindelse med vedtakelsen av straffeloven av 2005 ble det i forarbeidene vurdert hvorvidt det var nødvendig at ”nedsatt funksjonsevne” ble tatt inn som en egen gruppe etter loven. Det ble uttalt at dette ville være et nødvendig supplement til den foreslåtte diskriminerings- og tilgjengelighetsloven og at likebehandlings- og rettferdighetsprinsipper taler for at også denne gruppen skal få vern etter loven.⁷¹

Nå er nedsatt funksjonsevne en av de omfattede gruppene i alle de aktuelle bestemmelsene i straffeloven. Hva som ligger i begrepet ”nedsatt funksjonsevne” er ikke alltid like klart. En vil ganske klart kunne si at en person som er lam og må sitte i rullestol resten av livet vil falle innenfor det som regnes som ”nedsatt funksjonsevne”, men det finnes mange tilfeller som ikke er like klare.

⁶⁷ Ot.prp. nr.29 (1980-1981) s. 11

⁶⁸ Ot.prp. nr.29 (1980-1981) s. 15

⁶⁹ Ot.prp. nr.29 (1980-1981) s. 5

⁷⁰ Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 250

⁷¹ Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 250

I forarbeidene til endringer i straffeloven 2005 er det beskrevet kort hva som omfattes av uttrykket ”nedsatt funksjonsevne”

”Uttrykket «nedsatt funksjonsevne» omfatter fysiske, psykiske og kognitive funksjoner. Nedsatte fysiske funksjoner vil kunne være bevegelse-, syns- eller hørselsfunksjon. Nedsatt psykisk funksjonsevne omfatter sykdommer og tilstander som regnes som psykiske lidelser. Nedsatt kognitiv funksjonsevne omfatter redusert evne til mentale prosesser som for eksempel hukommelse og språk. Ved den nærmere fastleggningen av uttrykket «nedsatt funksjonsevne» vil det måtte ses hen til hvordan dette kriteriet er tolket i diskrimineringslovgivningen.”⁷²

Forarbeidene til diskriminerings- og tilgjengelighetsloven av 2008 er i følge sitatet over førende for tolkningen av termen nedsatt funksjonsevne i straffeloven. I disse forarbeidene beskrives ”nedsatt funksjonsevne” på lignende måte som etter sitatet over. Det er ikke krav om varighet eller alvorlighetsgrad for at det skal kunne falle innenfor betegnelsen, men helt bagatellmessige tilfeller vil falle utenfor.⁷³ Departementet mener likevel at det er naturlig å vurdere varighet og alvorlighet av funksjonsnedsettelsen i hvert tilfelle.⁷⁴ En person som går på krykker på grunn av et benbrudd vil for eksempel falle utenfor begrepet da dette er for en kortere periode, men dette vil stille seg annerledes dersom en person er avhengig av krykker permanent.

Vilje og atferd er to ting som kan vurderes ved fastsettingen av hva som er ”nedsatt funksjonsevne”.⁷⁵ Det er forskjell på atferd som skyldes nedsatt funksjonsevne og viljebestemt atferd. Et eksempel på det første kan være Tourettes syndrom, som er en tilstand som kan føre til ufrivillige handlinger. Hvis dette syndromet er årsaken til handlingen, vil det falle innenfor begrepet ”nedsatt funksjonsevne”.

Utseende er i utgangspunktet ikke omfattet av begrepet.⁷⁶ Det samme gjelder overvekt. Likevel kan det være tilfeller hvor disse tingene kan regnes som nedsatt funksjonsevne. Særlig gjelder dette hvis utseende er en konsekvens av en sykdom eller at sykdom og nedsatt funksjonsevne er en konsekvens av det utseendemessige, for eksempel ved fedme.

⁷² Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 343

⁷³ Ot.prp. nr.44 (2007-2008) s. 14

⁷⁴ Ot.prp. nr.44 (2007-2008) s. 91

⁷⁵ Ot.prp. nr.44 (2007-2008) s. 92

⁷⁶ Ot.prp. nr.44 (2007-2008) s. 92

3.6 Andre grupper i § 77

I den nye § 77 bokstav i, i straffeloven 2005 er det i tillegg til de nevnte gruppene, tatt inn en samlegruppe med ordlyden; ”andre forhold som støter an mot grupper med et særskilt behov for vern”. En slik åpen gruppe gir tydelig signal om at § 77 bokstav i ikke er uttømmende og at også overgrep mot andre minoritetsgrupper kan skjerpe straffen.

Det blir i forarbeidene fastholdt at det fremdeles kun er minoritetsgrupper som omfattes av bestemmelsen, noe som betyr at for eksempel kjønn vil falle utenfor.⁷⁷

Hvilke grupper som vil kunne gjøre seg gjeldende innenfor denne samlekategorien sier ikke forarbeidene noe klart om. Det vil derfor i stor grad være opp til domstolene å vurdere hvilke grupper som bør gis et slikt vern.⁷⁸ For eksempel vil det kunne tenkes at grupper som ligger nær opp til gruppene som er særskilt nevnt i bestemmelsen kan falle innenfor denne kategorien. En slik gruppe vil kunne være transseksuelle personer som det tidligere er nevnt faller utenfor gruppen ”homofile orientering”. Det kan tenkes at transseksuelle personer vil få ekstra vern etter siste alternativ i § 77 bokstav i for kriminalitet rettet mot en person innenfor denne gruppe motivert av nettopp hans eller hennes transseksualitet.

3.7 Burde flere grupper vært omfattet?

Det kan stilles spørsmål ved hvorfor lovgiver har gjort det nevnte utvalget med tanke på hvilke grupper som er oppregnet i lovteksten og hvorfor ikke andre grupper er inkludert. I forarbeidene ble det under høring av forslaget om ny straffeloven § 77 fremhevet at

”Avgjørende for hvordan bestemmelsen skal avgrenses, bør imidlertid være om det kan underbygges at gruppene rent faktisk - og i en viss utstrekning - utsettes for hatmotivert kriminalitet. Det må være et reelt problem av et visst omfang. Et lovfestet vern for alle, kan lett bli et vern for ingen. En slik virkning stiller krav om et visst måtehold med hvilke grupper som uttrykkelig trekkes frem.”⁷⁹

Sitatet fra forarbeidene viser at lovgiver har ment å etablere et særskilt strafferettslig vern for medlemmene av særlig utsatte grupper. Det kan virke som at det sentrale for vurderingen av hvilke grupper som skal omfattes nettopp er hvilke grupper som faktisk utsettes for slik kri-

⁷⁷ Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 44

⁷⁸ Matningsdal (2015a) s. 698

⁷⁹ Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 44

minalitet. Trolig er det en slik vurdering som er gjort ved valget av hvilke grupper som er omfattet i dagens bestemmelser.

Neste spørsmål blir i denne sammenheng hvorvidt andre grupper burde vært omfattet av bestemmelsene. Utvalget som er gjort i dagens lovgivning er ikke absolutt og det er muligheter for at en utvikling i samfunnet kan føre til at andre grupper bør gis vern.⁸⁰ Det er flere grupper som kunne vært aktuelle hvis en skal se på grupper som ikke er omfattet av ordlyden i de aktuelle bestemmelsene. Under høringen til § 77 ble det faktiske behovet for og vekt på beskyttelse av minoritetsgrupper fremhevet ved vurderingen om å utelate kjønn og alder fra oppregningen av grupper i lovteksten.⁸¹

Transseksuelle personer er en gruppe som en kan stille spørsmål ved hvorfor ikke har vern etter loven. Som nevnt over faller transseksuelle utenfor uttrykket ”homofile orientering”. Som sitatet over viser, er det viktig for avgjørelsen av hvilke grupper som skal være særskilt nevnt og ha særskilt vern etter bestemmelsene at det faktisk er en gruppe som er utsatt for kriminalitet på grunn av gruppetilhørigheten. Det er vanskelig å si noe om omfanget av kriminalitet på bakgrunn av fornærmedes transseksualitet. Statistikk fra Oslo politidistrikt viser imidlertid at det finnes en viss forekomst av slik kriminalitet, men det er vanskelig å si noe klart om hva politiet her legger i uttrykket ”kjønnsuttrykk/kjønnsidentitet”.⁸² Det er i 2014 registrert 4 saker innenfor gruppen ”kjønnsuttrykk/kjønnsidentitet”. Statistikken viser at det er en faktisk forekomst av kriminalitet på grunn av fornærmedes kjønnsidentitet. Ved vurderingen av hvem som skal være vernet etter bestemmelsene er det viktig å huske på det som kommer frem i sitatet ovenfor om at et vern for alle lett blir et vern for ingen.⁸³ Formålet med bestemmelsene er nettopp å gi utsatte minoriteter et særskilt vern.⁸⁴ En kan tenke seg at andre grupper er utsatt for kriminalitet i samfunnet, for eksempel rusmisbrukere. For at vernet ikke skal bli illusorisk, kan dog ikke for mange grupper være direkte vernet.

Etter § 77 bokstav i er ikke oppregningen av grupper uttømmende da ordlyden ”andre forhold som støter an mot grupper med et særskilt behov for vern (...)” er tatt med. Dermed kan forbrytelser mot andre grupper virke straffeskjerpene i det konkrete tilfeller. Dette stiller seg noe annerledes ved de andre straffeбудene om grove overtredelser. Her finnes ingen slik åpen kategori og oppregningen av grupper er etter disse straffeбудene uttømmende. Derimot må det foretas en helhetsvurdering om hvorvidt den konkrete handlingen skal bedømmes som

⁸⁰ Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 272

⁸¹ Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 44

⁸² Oslo politidistrikt (2015) s. 7

⁸³ Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 44

⁸⁴ Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 250

grovt og momentene oppregnet i bestemmelsene er ikke uttømmende.⁸⁵ Dette betyr at forbrytelser motivert av tilhørighet til andre grupper kan tas med i vurderingen av handlingens grovhet etter straffebudene.

I forbindelse med spørsmålet om andre grupper burde vært omfattet av bestemmelsene, kan også spørsmålet stilles om hvorvidt oppregningen av grupper i dagens bestemmelser går for langt. Burde oppregningen av grupper i lovgivningen omfattet færre grupper? At ikke for mange grupper skal være vernet av bestemmelsene på dette området legges også til grunn i forarbeidene.⁸⁶ Da det ved valg av grupper er sentralt hvorvidt gruppene rent faktisk blir utsatt for handlinger med hatefull motivasjon, blir det også sentralt under dette spørsmålet. Statistikk på området viser at de fleste av disse gruppene faktisk blir utsatt for, eller i hvert fall anmelder, hatmotivert kriminalitet.⁸⁷ Derimot ser en ut fra denne statistikken at det de siste årene ikke er registrert anmeldelser om hatmotivert kriminalitet mot mennesker med nedsatt funksjonsevne. En kan ikke trekke ut fra dette at slik kriminalitet ikke faktisk skjer, da det som nevnt i kapittel 2.3 finnes flere utfordringer ved å føre statistikk på dette området. Dog kan det virke som at denne gruppen er den minst utsatte gruppen av de som er omfattet av bestemmelsene. Ved innføringen av nedsatt funksjonsevne som en av de omfattede gruppene i straffeloven var det noe uenighet rundt hvorvidt denne gruppe skulle tas inn. I NOU 2005: 8 ble det på side 144 uttalt at:

”Utvalget kjenner ikke til miljøer i Norge i dag med en bevisst ideologi om at mennesker med nedsatt funksjonsevne ikke har samme menneskeverd som andre, slik enkelte rasistiske grupperinger forfekter i forhold til etniske minoriteter og som tidvis hevdes overfor mennesker med homofil orientering.”

Uttalelsene gjaldt innføringen av dette som en gruppe etter straffeloven av 1902 § 135a om hatefulle ytringer og ikke etter bestemmelsene hvor hatefull motivasjon er et moment av strafferettslig betydning. Samme momenter vil dog også gjøre seg gjeldende ved vurderingen av hvorvidt det er behov for denne at denne gruppen er vernet mot forbrytelser gjort på bakgrunn av hatefull motivasjon. Ut fra det foreliggende kan det se ut til at det ikke er et stort behov i praksis for et særskilt vern av mennesker med nedsatt funksjonsevne for straffbare handlinger utført med hatefull motivasjon. Dog kan symbolverdien av at gruppen er omfattet ha en verdi i seg selv.

⁸⁵ NOU 2002: 4 s. 148

⁸⁶ Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 44

⁸⁷ Oslo politidistrikt (2016) s. 6

3.8 Omfattes kun minoritetsgrupper?

Forarbeidene til bestemmelsene på dette området gir tydelig signal om at reguleringen i hovedsak skal gi vern til særlig utsatte minoritetsgrupper.⁸⁸ En kan dog vanskelig tolke ordlyden i den retning at det kun er minoritetsgrupper som er omfattet av bestemmelsene. Enkelte av de omfattede gruppene er i seg selv minoritetsgrupper, som for eksempel homofil orientering og nedsatt funksjonsevne. Etnisitet og hudfarge er derimot noe alle har. En alminnelig tolkning av ordlyden tyder på at det ikke kun er den eller de direkte berørte av handlingen er en del av en minoritetsgruppe at tilfellet rammes av bestemmelsene. For eksempel vil et tilfelle hvor en etnisk norsk nordmann i Norge blir slått ned av en mann av utenlandsk opprinnelse kun fordi han var norsk, rammes av bestemmelsene på samme måte som hvis det var motsatt. Den straffbare handlingen vil på samme måte her ramme noen kun på grunn av hvem de er, noe som ikke er ønskelig uansett hvem som rammes. Straffverdigheten er den samme som hvis et medlem av en minoritetsgruppe rammes.

3.9 Tilknytningen til en omfattet gruppe

Ved straffbare handlinger gjort på bakgrunn av hatefull motivasjon er det et krav at det foreligger en viss tilknytning mellom handlingen og en av gruppene omfattet av bestemmelsene. Det må foreligge en viss årsakssammenheng. Det er i utgangspunktet gruppetilhørigheten og ikke fornærmedes handlinger eller levemåte som må ligge til grunn for handlingen.

Kravet om tilknytning til en omfattet gruppe kan by på enkelte utfordringer. I de fleste tilfeller vil tilknytningen være klar, men det kan forekomme tilfeller hvor tilknytningen byr på problemer. Ordlyden i de to gruppene av bestemmelser er noe ulik. Handlingen må etter straffebudene om grove overtredelser være ”motivert av fornærmedes (...)” tilhørighet til en av de aktuelle gruppene. I § 77 bokstav i er ordlyden at handlingen ”har sin bakgrunn i” slike omstendigheter. Som tidligere nevnt ligger det også i uttrykket ”har sin bakgrunn i andres (...)” et krav om hatefull motivasjon for handlingen. Forskjellen i ordlyden kan føre til at kravet om tilknytning til en gruppe faller noe ulikt ut for de ulike bestemmelsene.

3.9.1 Må fornærmede selv tilhøre en av gruppene omfattet av bestemmelsene?

⁸⁸ Se for eksempel Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 44

Et spørsmål som gjør seg gjeldende ved spørsmål om tilknytning til en av gruppene som er omfattet av bestemmelsene er hvorvidt det kreves at det er fornærmede selv som tilhører en av de omfattede gruppene. Er det tilstrekkelig hvis en handling rettes mot en mann helt eller delvis fordi kona er av en annen etnisk opprinnelse? Vil dette omfattes av lovens ordlyd?

Etter ordlyden hvor hatefull motivasjon er av betydning for subsumering av handlingen under et grovere straffebud, vil ordlyden i stor grad gi svar på denne problemstillingen. Ordlyden her sier direkte at handlingen må være begrunnet i "fornærmedes" tilhørighet til en av de omfattede gruppene. Det vil da stride mot en klar ordlyd om et tilfelle om beskrevet over skulle omfattes av straffebudet. En tolkning i strid med ordlyden vil stride mot lovkravet på straffereettens området som følger av Grunnloven § 96.

Selv om ordlyden er klar på dette punktet kan det stilles spørsmål ved hvorvidt ordlyden burde vært videre slik at slike tilfeller ble omfattet av straffebudenes anvendelsesområde. Det kan synes noe tilfeldig at tilfeller som det ovennevnte skal falle utenfor straffebudenes ordlyd og ikke føre til at handlingen regnes som grov. Slike handlinger er like straffverdige som handlinger rettet direkte mot et medlem av en av gruppene som omfattes av ordlyden. Frykten vil antagelig også bli den samme for andre i samme situasjon da det kun er valg av partner som fører til at handlingen rettes mot disse og ikke handlinger eller væremåte hos fornærmede. I andre retning trekker at den berørte ikke selv tilhører en særlig utsatt gruppe og av den grunn ikke har det samme behovet for vern. Alt i alt taler momentene for at et slikt tilfelle burde vært omfattet av ordlyden. På den annen side er ikke de oppregnede momentene i straffebudene uttømmende, noe som tilsier at også tilfeller som nevnt over kan påvirke grovheten selv om tilfellet ikke direkte omfattes av ordlyden.

Ordlyden i § 77 bokstav i gir ikke et like klart svar på om slike tilfeller er omfattet. En alminnelig språklig forståelse av ordlyden "andres" kan tale for en vid tolkning, men gir ikke noe entydig svar. Det synes heller ikke å foreligge noe i rettspraksis om spørsmålet. I forarbeidene til bestemmelsen uttales det at

"En slik motivasjon kan virke skjerpende på alle typer lovbrudd, for eksempel økonomisk kriminalitet som begås med sikte på å støtte rasistiske aktiviteter."⁸⁹

Sitatet viser at det legges en vid anvendelse av § 77 bokstav i til grunn, da selv støtte til rasistiske aktiviteter faller innenfor hva som kan regnes som hatefull motivasjon på grunn av gruppetilhørighet. Ut fra denne uttalelsen er det også nærliggende at tilfellet som i eksemplet

⁸⁹ Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 272

over vil omfattes, da det i eksempelet foreligger en klarere tilknytning til en vernet gruppe enn i eksempelet i forarbeidene.

Også hensyn bak en slik regulering som i § 77 bokstav i trekker i retning av et vidt anvendelsesområde. En handling vil være like alvorlig og straffverdig selv om det ikke er et medlem av en av gruppene som er oppregnet i loven som selv direkte rammes av handlingen. En vid tolkning av ordlyden kan forklares ved at denne bestemmelsen skal være et moment i straffeskjerpene retning på en mengde svært ulike forbrytelser. Ordlyden må da tolkes slik at den kan anvendes på alle disse typer forbrytelser. Gode grunner taler for at slike tilfeller er omfattet av ordlyden.

En annen problemstilling på dette området er hvorvidt fornærmede faktisk må være en del av en av gruppene som er omfattet av bestemmelsene eller om det er tilstrekkelig at gjerningspersonen var av den oppfatning ved gjerningsøyeblikket at fornærmede var det. En slik situasjon kan for eksempel være hvor gjerningspersonen utførte en kriminell handling overfor en mann han tror er homofil, kun på bakgrunn av hans antatte homofile legning. I ettertid viser det seg derimot at fornærmede ikke er homofil, men heteroseksuell. Ordlyden i de to grupper av bestemmer gir ikke et klart svar på dette spørsmålet. Det synes heller ikke å være en drøftelse av dette i forarbeidene.

Når det gjelder § 77 bokstav i er det som nevnt over lagt til grunn i forarbeidene en vid tolkning av ordlyden, noe som taler for at også dette tilfellet skal omfattes. Ordlyden og uttalelsene i forarbeidene taler derfor klart i retning av at et slikt tilfelle omfattes. Mer tvilsomt er det ved subsumsjon etter grovere bestemmelser, da ordlyden her er mer snever enn i § 77 bokstav i. Forarbeidene til straffebudene som regulerer grovheten gir liten veiledning om spørsmålet. Straffverdigheten taler i retning av at tilfellene omfattes av ordlyden i alle bestemmelsene på området. Gjerningspersonens motivasjon og eventuelle holdninger som ligger til grunn er det samme selv om den som rammes av handlingen ikke faktisk tilhører en av de omfattende gruppene. Gode grunner taler altså for at et slikt tilfelle vil falle innenfor straffebudenes anvendelsesområde.

3.9.2 Fornærmede og gjerningspersonen tilhører samme gruppe

Et særlig spørsmål er tilfeller hvor gjerningspersonen og fornærmede tilhører samme gruppe. Hva som regnes som samme gruppe og ulike grupper er et definisjonsspørsmål. For eksempel kan en si at et skille mellom sjiaislam og sunniislam er innenfor samme overordnede gruppe islam. Dog representerer disse to ulike retninger innenfor islam og en kan derfor si at det er to ulike grupper. Ulike retninger innenfor islam blir regnet som hatkriminalitet av Oslo politi-

distrikt med tre registrerte tilfeller.⁹⁰ I praksis spiller skillet mellom gruppene liten rolle. I alle tilfeller er det, som ved vurderingen av hatefull motivasjon ellers, gruppetilhørigheten som må være årsaken til den straffbare handlingen. En voldshandling mot en sunnimuslim kun på grunn av at vedkommende var sunnimuslim vil dermed omfattes. Mer usikkert er et tilfelle hvor en konservativ kristen slår en liberal kristen på grunn av handlinger fornærmede har gjort, for eksempel at fornærmede oppfører seg på en måte som gjerningspersonen mener er uforenelig med religionen. I slike tilfeller må det vurderes hvorvidt en kan si at det er gruppetilhørighet som er avgjørende eller fornærmedes livsførsel, da det er gruppetilhørighet som er vernet etter bestemmelsene.

Vurderingen av dette spørsmålet beror på hva var gjerningspersonens motivasjon bak handlingen. Dette vil bli drøftet i neste kapittel.

⁹⁰ Oslo politidistrikt (2016) s. 7

4 Den hatefulle motivasjon

4.1 Innledning

Den andre sentrale problemstillingen ved reguleringen av hatefull motivasjon i straffeloven er spørsmålet om hva som ligger i kravet om at en handling skal være motivert av de nevnte kriteriene. I tillegg til hva som ligger i motivasjon, hensynene bak en regulering av hatefull motivasjon i straffeloven og omstendigheter i praksis som er vektlagt ved vurderingen av gjerningspersonen motivasjon, er beviskravet i strafferetten et sentralt tema på området. Til slutt stilles spørsmålet om betydningen av hatefull motivasjon bak en handling og spørsmål om hvorfor motivasjon ikke er et moment etter straffebudet om hatefulle ytringer i § 185.

4.2 Hva ligger i motivasjon?

Det foreligger ingen definisjon av hva som ligger i begrepet motivasjon verken i loven, teori eller forarbeider til de aktuelle bestemmelsene. Utgangspunktet blir da alminnelig språklig forståelsen av uttrykket ”motivasjon”. Ved tolkningen kan en finne støtte i hvordan begrepet blir anvendt innenfor andre fagfelt, da særlig innenfor psykologien. En enkel definisjon på motivasjon er at motivasjon er drivkraften bak en handling.⁹¹ Uttrykket betegner de faktorer som styrer en persons atferd.⁹²

4.3 Hensyn og formål bak hatefull motivasjon som moment i strafferettslig betydning i straffeloven

Det foreligger to hovedhensyn bak reguleringen av hatefull motivasjon i straffeloven. For det første skal bestemmelsene verne utsatte grupper i samfunnet.⁹³ Her står vernet av det enkelte medlem av en utsatt gruppe sentralt, samt vern av gruppen som helhet. I tillegg til å verne utsatte grupper er bestemmelsene begrunnet i sterke samfunnsmessige hensyn.

⁹¹ Kolvereid (1982) s. 9

⁹² Teigen (2013)

⁹³ Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 44

Et hensyn bak straffelovens bestemmelser er bedre vern mot hatmotivert kriminalitet for utsatte grupper.⁹⁴ I forarbeidene til straffeloven uttales det at

”Slike handlinger angriper menneskers rett til en trygg livsutfoldelse uavhengig av overbevisning, utseende, opprinnelse eller seksuelle preferanser. Hatmotivert kriminalitet skaper frykt og begrensninger i livsutfoldelsen ikke bare hos dem som er direkte rammet, men også hos andre som er i en liknende situasjon.”⁹⁵

Straffbare handlinger med hatefull motivasjon vil kunne ha store konsekvenser, ikke kun for fornærmede selv, men også for de som tilhører samme gruppe som fornærmede. Slike handlinger kan skape frykt for andre som tilhører samme gruppe og kan begrense deres livsutfoldelse. Konsekvenser utenfor den som direkte rammes av handlingen er ikke noe som kun gjelder for hatmotivert kriminalitet. Alle straffbare handlinger vil til en viss grad skape frykt utenfor den eller de som direkte blir rammet av handlingen. Blir flere kvinner i en by for eksempel utsatt for seksuelle overgrep vil ikke dette bare få konsekvenser for de kvinnene som direkte blir utsatt for slike handlinger, men det vil kunne skape frykt også for andre kvinner i området. Dog vil tilfellet hvor handlingen blir begått på bakgrunn av tilhørighet til de omfattede gruppene være særegen i den forstand at det er en persons egenskaper eller utseende som er årsaken til handlingen. Dette går i større grad ut over en hel gruppes likeverd og livsutfoldelse.

Også sterke samfunnsmessige hensyn gjør seg gjeldende ved bestemmelsene hvor hatefull motivasjon er et moment. Tilfellet hvor slik motivasjon manifesterer seg i straffbare handlinger er et uønsket fenomen i samfunnet. Handlinger motivert av slike holdninger bryter med grunnleggende verdier i vårt samfunn.⁹⁶ Et samfunn er bygget på at alle skal leve sammen og ha de samme rettighetene til trygghet og rett til å bli beskyttet mot straffbare handlinger. Hvis borgerne føler at de ikke blir ivaretatt av samfunnet vil det kunne få betydning for oppslutningen om samfunnets felles institusjoner. Mennesker som er særlig utsatt og som ikke føler at de får den beskyttelsen de trenger, kan miste motivasjonen til å bidra til samfunnet.

Viktigheten av at slike handlinger blir håndtert på en tilfredsstillende måte er også fremhevet i en rapport av OSSE (organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa).⁹⁷ I rapporten fremhever OSSE at det kan skapes et uønsket mønster i samfunnet hvis slike handlinger ikke blir håndtert på riktig måte.

⁹⁴ Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 12

⁹⁵ Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 12

⁹⁶ LB-2002-850 under ”straffutmålingen” avsnitt 7

⁹⁷ OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) (2009) s. 22

Lovgivningens formål kan utledes av de to hovedhensynene som er nevnt over. For det første er et ønske med lovgivningen at den skal ha en symbolfunksjon. Reguleringen på dette området vil markere myndighetenes syn på at slike holdninger manifesterer seg i straffbare handlinger. Lovgivningen kan til en viss grad virke holdningsskapende. Atferdsstyring som formål fremheves også i forarbeidene til straffeloven:

”Departementet legger til grunn at straffens formål må være å styre atferd i fremtiden, og herigjennom å bidra til et samfunn og en sameksistens som en ut fra gjeldende verdiprioriteringer anser som ønskelig.”⁹⁸

Målet med straff generelt og særlig på dette området er et samfunn hvor alle føler seg ivaretatt og alle kan leve sammen. Utbredt kriminalitet på bakgrunn gruppetilhørighet vil kunne være ødeleggende på et slikt samfunn. Slik kriminalitet kan skape et skille mellom befolkningen. Det kan bli et skille mellom ”dere” og ”oss” og enkelte særlig utsatte grupper kan føle seg tilsidesatt. Føler enkelte grupper seg tilsidesatt i samfunnet kan dette føre til en uønsket segregering. Straffelovgivningen kan på dette området ha en normdannende effekt, som gir uttrykk for et ønske om hvordan en skal leve sammen i samfunnet.

Et annet formål ved hatefull motivasjon som moment er økt tiltro til systemet, særlig blant utsatte grupper. Dette henger tett sammen med hensynet bak folks manglende følelse av å bli ivaretatt av samfunnet ved hatmotivert kriminalitet. Økt tiltro er også sterkt vektlagt i EMD avgjørelsen *Case of Nachova and others v Bulgaria*. Det var i denne saken tvil om drapet på to bulgarske menn som tilhørte romfolket var rasistisk motivert. Av særlig interesse i dette hen-seende er anførselen om krenkelse av EMK artikkel 14, jf artikkel 2 på grunn av manglende etterforskning angående spørsmålet om rasistisk motivasjon. EMK artikkel 14 omhandler forbud mot diskriminering for rettigheter friheter som er fastlagt i konvensjonen, mens artikkel 2 omhandler retten til liv. I denne sammenheng uttalte retten:

”[W]here there is suspicion that racial attitudes induced a violent act it is particularly important that the official investigation is pursued with vigour and impartiality, having regard to the need to reassert continuously society's condemnation of racism and ethnic hatred and to maintain the confidence of minorities in the ability of the authorities to protect them from the threat of racist violence.”⁹⁹

⁹⁸ Innst.O. nr.72 (2004-2005) s. 14

⁹⁹ *Case of Nachova and others v Bulgaria* s. 34 (PDF-format)

EMD legger her stor vekt på å vise samfunnets fordømmelse av rasisme for å beholde minoritetenes tiltro til myndighetene. Det samme gjør seg gjeldende etter de norske reglene og i det norske samfunnet. Norge er også direkte forpliktet etter EMK, jf. Menneskerettsloven § 2.

Hensynene bak straffelovens bestemmelser hvor motivasjon er et moment vil i stor grad være de samme som hensynene bak straffelovens regulering av hatefulle ytringer i § 185. Ved vurderingen av hvorvidt § 185 kommer til anvendelse på en konkret ytring kommer ytringsfriheten inn som en begrensning.¹⁰⁰ Ytringsfriheten følger blant annet av Grunnloven § 100 og EMK artikkel 10. En slik situasjon er særegen da det her i større grad enn på andre områder i strafferetten står to sterke rettigheter klart mot hverandre, ved at friheten til å ytre sine meninger står mot vern mot hatefulle ytringer. Ytringsfriheten er i utgangspunktet en helt fundamental rettighet i et demokratisk samfunn.¹⁰¹ Imidlertid viser praksis fra Høyesterett at samfunnet har en tålegrense når det kommer til kvalifisert krenkende ytringer. I Rt. 1997 s. 1821 ble lederen for det politiske partiet Hvit Valgallianse dømt for krenkende uttalelser i et parti-program. Blant annet gikk uttalelsene ut på sterilisering av mennesker som ikke er etnisk norske. Selv om ytringene her fremkom i et parti-program, som er i kjernen av hva ytringsfriheten skal verne, gikk ytringene i dette tilfellet over grensen for hva samfunnet kan tåle at ytres i det offentlige rom. Det fremheves at formålet med straffebudet er å hindre spredning av slike ytringer, særlig på grunn av den belastningen dette medfører for de som rammes.¹⁰²

I 2005 ble Norge kritisert av CERD for frifinnelsen av tiltalte i Rt. 2002 s. 1618, Sjølie-dommen.¹⁰³ I Sjølie-dommen ble lederen for det nynazistiske partiet Boot Boys frifunnet for ytringer fremsatt under en demonstrasjon. Demonstrasjonen var for å hedre Rudolf Hess for hans bidrag under andre verdenskrig. Adolf Hitler ble også hyllet. Høyesteretts kom til at ytringene ikke var så kvalifisert krenkende at de falt innenfor anvendelsesområdet av straffeloven av 1902 § 135a. Denne dommen ble i ettertid klaget inn til CERD for overtredelse av RDK artikkel 4 og 6. Norge fastholdt at RDK ikke var overtrådt og viste til ”due regard” klausulen. ”Due regard” klausulen følger av RDK artikkel 4 første ledd og går ut på at vurderingen av pliktene etter artikkel 4 ta tilbørlig hensyn til prinsippene som fremkommer av Menneskerettighetserklæringen og rettighetene som står oppregnet i artikkel 5. CERD kom, ved en annen tolkning av de foreliggende ytringene, til at frifinnelsen var et brudd på artikkel 4 og 6. Komiteen uttalte at ytringene inneholdt ideer basert på rasemessig overlegenhet og hat. Uttalelsene om Hitler måtte tolkes som en tilskyndelse til rasediskriminering, kanskje

¹⁰⁰ Se for eksempel Rt. 2012 s. 536

¹⁰¹ Rt. 1997 s. 1821 s. 1829

¹⁰² Rt. 1997 s. 1821 s. 1832

¹⁰³ CERD uttalelse 15. august 2005

også vold. Når det gjaldt ”due regard” klausulen ble det fremhevet at ytringsfriheten gir lite vern ved rasistiske ytringer.

CERD bygger i sin kritikk på en annen tolkning av Sjølie sine uttalelser enn hva Høyesterett la til grunn. Ved CERDS tolkning veide hensynet til vern mot slike ytringer tyngre i dette tilfellet enn hensynet til ytringsfriheten.

I to senere avgjørelser for Høyesterett kom domstolen til at vernet mot hatefulle ytringer klart måtte gå foran retten til å fritt kunne ytre seg. Den første av disse avgjørelsen er Rt. 2007 s. 1807. Denne kjennelsen gjaldt uttalelser om jøder gitt i et intervju med VG av nazi-gruppen Vigrids leder. Blant annet gikk uttalelsene på at jøder er parasitter i samfunnet som må renskes ut. Høyesterett fremhever at dette er en avveining mellom hensynet til beskyttelse mot diskriminering og hensynet til ytringsfriheten.¹⁰⁴ Videre uttales klart fra Høyesterett at

”(…) straffeloven § 135a må forstås slik at selv om toleransen for ytringer som gir uttrykk for holdninger som for de fleste vil være uakseptable, skal være vid, er det en grense for hvor grove krenkelser samfunnet skal tolerere i det offentlige rom.”¹⁰⁵

Her kom Høyesterett til at samfunnets tålegrense var overskredet ved de ytringene som fremkom under intervjuet. Ytringene ble derfor omfattet av straffeloven av 1902 § 135a, nåværende straffeloven § 185. Det samme ble resultatet i Rt. 2012 s. 536 som omhandlet nedlatende og hånende ytringer overfor en dørvakt på et utested på grunn av dørvaktens hudfarge. Høyesterett anså ytringene kvalifisert krenkende og dermed ble ytringene omfattet av § 135a.

Hatefulle ytringer som rammes av straffeloven § 185 har åpenbart samme skadeevne for samfunnet som sådan, og utsatte grupper i samfunnet, som de bestemmelsene som er tema for min avhandling. Det er klart at det på mange måter er de samme hensynene som gjør at samfunnet ikke kan tolerere slike ytringer som de som ligger bak skjerpelsen i de tilfeller hvor slike gruppetilhørighet og eventuelt slike holdninger fører til straffbare handlinger.

Hva hadde vært konsekvensen hvis det ikke hadde vært slike bestemmelser i straffeloven? Antagelig ville ikke motivasjonen bak en straffbar handling kommer tydelig frem i straffesaker hvis motivasjonen selv ikke var et moment av strafferettslig betydning. Den økte straffverdigheten i handlinger gjort med hatefulle motivasjon hadde ikke gjenspeilet seg i den utmålte straffen. En slik virkning ville muligens ført til at de som direkte berøres av handlingen

¹⁰⁴ Rt. 2007 s. 1807 avsnitt (32)

¹⁰⁵ Rt. 2007 s. 1807 avsnitt (37)

ikke føler at handlingen i tilstrekkelig grad blir tatt på alvor. Derimot er det ikke sikkert at det i alle tilfeller er det beste at motivasjonen for handlingen kommer frem. I enkelte tilfeller kan det tenke seg at en fremhevelse av hatefull motivasjon bak handlingen i større grad enn ellers kan føre til frykt for andre enn fornærmede. Dog er det nok i de fleste tilfeller det beste for både samfunnet og de berørte at motivasjonen blir fremhevet og tillagt betydning for straffen.

4.4 Beviskrav og bevismessige utfordringer ved kravet om hatefull motivasjon

Ved avgjørelsen av en straffesak må både bevisspørsmål og rettsspørsmål vurderes.¹⁰⁶ Bevissspørsmål er spørsmål om hva som faktisk har skjedd. Lovens forståelse og subsumsjon er en del av rettsspørsmålet. På området for hatefull motivasjon vil spørsmålet om hvorvidt gjerningspersonen hadde slik motivasjon som beskrevet i loven, falle innenfor bevisspørsmålet. Hvordan hatefull motivasjon skal tolkes og videre hvorvidt det konkrete tilfellet faller innenfor anvendelsesområdet til bestemmelsen, er et rettsspørsmål. I praksis er det ofte spørsmål om faktum; hva som faktisk har skjedd i den konkrete saken, som reiser størst tvil. Spørsmål om bevisbyrde og bevisets styrke knytter seg til bevisspørsmålet og tvil om faktum og ikke til rettsspørsmålet.¹⁰⁷

Hovedprinsippet i strafferetten er at ingen uskyldige skal dømmes til straff.¹⁰⁸ Dette utgangspunktet ligger til grunn for kravet om at ”enhver rimelig tvil skal komme tiltalte til gode”.¹⁰⁹ I dette ligger at tvilen må være fornuftig og begrunnet.¹¹⁰ Retten må i det konkrete tilfellet være overbevist over tiltaltes skyld. Hva som i en konkret sak er rimelig tvil må bero på sakens art.¹¹¹ Av Rt. 2008 s. 1659 følger at strafferettens strenge beviskrav gjelder for alle straffbarhetsvilkår. Hvilken sannsynlighet som kreves ved fastleggelsen av faktum av betydning for reaksjonsfastsettelsen er mer usikkert.¹¹²

Skillet mellom skyldspørsmål og straffutmåling er av avgjørende betydning ved spørsmål om beviskrav ved hatefull motivasjon. Hatefull motivasjon som et moment av strafferettslig betydning finnes som nevnt i to ulike grupper av bestemmelser. Den første gruppen er der hvor

¹⁰⁶ Slettan (2001) s. 23-24

¹⁰⁷ Slettan (2001) s. 24

¹⁰⁸ Eskeland (2015) s. 514

¹⁰⁹ Eskeland (2015) s. 515

¹¹⁰ Slettan (2001) s. 25

¹¹¹ Rt. 1998 s. 1945 s. 1947

¹¹² Eskeland (2015) s. 517

motivasjonen får betydning for subsumsjonen under en grovere bestemmelse. Vurderingen av forbrytelsens grovhet hører inn under skyldspørsmålet og det kreves dermed at ”enhver rimelig tvil skal komme tiltalte til gode”.¹¹³ En vurdering av hatefull motivasjon som straffeskjerpende moment etter § 77 bokstav i er derimot en del av straffutmålingen. Beviskrav under straffutmålingen er ikke like klart fastsatt som under skyldspørsmålet. I forarbeidene til § 77 ble det uttalt at

”Bestemmelsene har ingen betydning for hva som kreves av bevis for at en omstendighet skal kunne legges til grunn ved straffutmålingen. Det er imidlertid nærliggende å kreve høyere grad av sannsynlighet for straffutmålingsmomenter som er nært knyttet til det objektive gjerningsinnholdet.”¹¹⁴

Det samme synet har Eskeland som uttaler at at det bør stilles strengere krav til sannsynlighet for momenter som har sammenheng med selve handlingen.¹¹⁵

Ved spørsmål om hvilket beviskrav som gjelder ved vurderingen av motivasjon etter § 77 bokstav i kommer bevismessige hensyn inn om et sentralt moment.¹¹⁶ Hensynet bak det strenge beviskravet i strafferetten er som nevnt at ingen uskyldige skal dømmes til straff. Dette vil ikke bli tilfellet hvis det legges til grunn et lavere beviskrav for reaksjonsfastsettelsen etter § 77 bokstav i. Derimot vil en fastleggelse av hatefull motivasjon i den konkrete saken kunne tillegge stor vekt ved reaksjonsfastsettelsen og dermed få stor betydning for den tiltalte. Dette legges til grunn blant annet i LB-2002-850 hvor retten uttalte;

”Etter lagmannsrettens oppfatning er det da klart at rasistisk motivasjon bak et drap ofte vil være et viktig argument for en meget streng straffereaksjon.”¹¹⁷

En strengere straffereaksjon kan ha stor betydning for at de som berøres av handlingen skal få en følelse av at handlingen blir tatt tilstrekkelig på alvor.

En anvendelse av ulike beviskrav kan i enkelte tilfeller føre til et vilkårlig resultat da hatefull motivasjon kan bli ansett bevist ved straffutmålingen, men ikke ved spørsmål om grovheten.¹¹⁸ En slik vurdering kan føre til at motivasjon for eksempel ved en kroppskrenkelse ikke

¹¹³ NOU 2002: 4 s. 148

¹¹⁴ Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 268

¹¹⁵ Eskeland (2015) s. 518

¹¹⁶ Sandbakken (2003) s. 459

¹¹⁷ LB-2002-850 under ”straffutmålingen”, avsnitt 7

¹¹⁸ Sandbakken (2003) s. 447

anses bevist ved spørsmål om grovheten, men at motivasjonen kan tillegges vekt som straffeskjerpene moment for samme handling. Et slikt resultat vil kunne være vanskelig å forstå for tiltalte og fornærmede.

Alt i alt taler de beste grunner for at det stilles samme beviskrav for fastleggelsen av hatefull motivasjon etter § 77 bokstav i som etter de andre bestemmelsene på området. Det er mulig at beviskravet også vil kunne variere alt ettersom hvilke handling den hatefulle motivasjonen etter § 77 bokstav i får betydning for reaksjonsfastsettelsen av. Endelig avgjort vil antagelig ikke spørsmålet bli før det er tatt stilling til i rettspraksis.

Det er ikke bare et strengt beviskrav i strafferetten som fører til bevismessige problemer ved vurderingen av gjerningspersonens motivasjon. Motivasjonens indre karakter fører til at en persons motivasjon for handlingen vanskelig kan observeres av andre. I forarbeidene ved endring av straffeloven ble det uttalt at

”I ettertid kan det være vanskelig å bevise hva som egentlig har vært den psykologiske drivkraften bak skadeverket.”¹¹⁹

Problemene med å bevise motivasjon er også fremheves i EMD sin avgjørelse i saken *Nachova and others v Bulgaria* hvor det ble uttalt at det ofte vil være ekstremt vanskelig å bevise rasistisk motivasjon.¹²⁰ Dog er ikke disse problemene helt særegne for hatefull motivasjon. Strafferetten er full av vanskelige bevismessige problemer. For eksempel ved vurderingen av forsett må domstolen forsøke å finne ut hvorvidt gjerningspersonen holdt det for sannsynlig at gjerningsbeskrivelsen ville bli oppfylt. En slik vurdering kan på lik linje med en vurdering av motivasjon være utfordrende.

I neste kapittel skal det drøftes hva som i praksis har blitt vektlagt ved vurderingen av gjerningspersonens motivasjon bak forbrytelsen.

4.5 Motivasjon

¹¹⁹ Ot.prp. nr.4 (1994-1995) s. 55

¹²⁰ Case of *Nachova and others v Bulgaria* s. 34 (PDF-format)

4.5.1 Hvilke omstendigheter trekkes frem i praksis ved vurdering av motivasjon?

I dette kapitlet er oppmerksomheten rettet mot hva domstolen har vektlagt ved vurderingen av gjerningspersonens motivasjon bak en straffbar handling. Lovbestemmelsene gir lite veiledning med tanke på hva som kreves for at motivasjon skal kunne bevises i det konkrete tilfellet. Det finnes også lite i litteraturen om spørsmålet om hva som kreves for at tiltalte skal kunne dømmes på bakgrunn av hans eller hennes motivasjon. Kreves direkte uttrykt motivasjon eller er det nok at motivasjonen følger av omstendighetene rundt? Er delt motivasjon tilstrekkelig? Rettspraksis blir her sentralt. Da det ikke foreligger praksis fra domstolene etter straffeloven av 2005 vil praksis fra straffeloven 1902 være førende. Motivasjon var også det sentrale temaet etter straffeloven av 1902. Uttalelser i forarbeider og rettspraksis tyder ikke på at forståelsen av motivasjon er endret ved straffeloven av 2005.

Et moment som kan være av betydning for bedømmelsen av om gjerningspersonen hadde hatefull motivasjon, er muntlige ytringer i forbindelse med handlingen. Dette fremheves av forarbeidene til straffeloven av 1902 § 232;

”Det kan hevdes at det i ettertid kan være vanskelig å bevise hva som egentlig har vært den psykologiske drivkraften bak handlinger som f.eks slag og spark. Dette er nok riktig dersom man utelukkende har handlingen å bedømme ut fra. Men ikke sjelden vil en voldshandling være ledsaget av muntlige utsagn som gjør det lettere å fastslå om motivet kan sies å ha vært rasistisk.”¹²¹

Også i rettspraksis ser en eksempler på at verbale ytringer tillegges stor vekt for å fastlegge gjerningspersonens motivasjon bak forbrytelsen. I Rt. 1992 s. 1001 hadde tiltalte fremsatt slike ytringer i forbindelse med voldsutøvelsen. Tiltalte hadde to ganger samme natt utøvet vold mot fornærmede. I forbindelse med voldsutøvelsen kom tiltalte med rasistiske ytringer som ”din jævla svarting” og ”dere tar jobbene fra oss”. Kun straffutmålingen var anket til Høyesterett, dermed er drøftelsen i kjennelsen nokså kort. Høyesterett kom til at volden var rasistisk motivert. I dette tilfellet ser det ut til at både herredsretten og Høyesterett legger avgjørende vekt på tiltaltes rasistiske ytringer i forbindelse med volden for å fastlegge rasistisk motivasjon.

Ved verbale ytringer kan en utfordring ligge i at ytringer av negativ karakter mot en av gruppene omfattet i lovteksten i dagligtalen kan brukes som skjellsord uten direkte sammenheng med en persons gruppetilhørighet. Alle verbale ytringer med for eksempel rasistisk undertone

¹²¹ Ot.prp. nr.79 (1988-1989) s. 47

kan ikke føre til at handlingen skal tillegges hatefull motivasjon. For eksempel vil det kunne være tilfellet hvor to gutter havner i en konflikt på byen, det oppstår knuffing, og den ene slår til den andre. Hvis han som slår roper ”homo” til fornærmede i forbindelse med slaget, og den andre tilfeldigvis er homofil, vil ikke det dermed si at volden er motivert av fornærmedes legning. ”Homo” er et uttrykk som brukes som skjellsord uavhengig av legningen til den en retter uttrykket mot. Altså kreves kunnskap eller eventuelt en oppfatning om at fornærmede var homofil. Hvis gjerningspersonen i situasjonen over visste at fornærmede var homofil før han slo, er det nærliggende at det verbale utsagnet forut for slaget kan tolkes i retning av hatefull motivasjon bak handlingen.

Tiltaltes forklaring i ettertid er en annen omstendighet retten har lagt vekt på ved vurderingen av motivasjonen bak handlingen. Et slikt tilfelle finnes i Rt. 1994 s. 974 om gjaldt et tilfelle av rasistisk motivert trussel. To menn hadde skutt mot et vindu i en leilighet hvor det befant seg innvandrere. Ett av spørsmålene som ble reist i dommen var hvorvidt det forelå rasistisk motivasjon for handlingen. Høyesterett la blant annet vekt på at tiltalte i en politiforklaring uttalte at hans hovedmotiv ”var at han ønsket å skremme innvandrere i X med å løsne skudd utenfor deres leilighet”. Tiltaltes forklaring i ettertid ble vektlagt som et moment ved vurderingen av tiltaltes motivasjon.

I Rt. 1994 s. 974 ble også et annet interessant spørsmål drøftet av Høyesterett.¹²² Forsvareren til den ene tiltalte anførte at hans medlemskap i en innvandringsfiendtlig organisasjon feilaktig var tillagt vekt ved spørsmål om motivasjon. Til dette uttalte Høyesterett at det ikke anses straffeskjerpene at tiltalte var medlem av en slik organisasjon eller at han hadde et negativt syn på innvandring. Det var snarere at handlingen var rettet mot innvandrere, i deres egenskap av innvandrere, som gjorde handlingen rasistisk motivert. Høyesterett la her til grunn at gjerningspersonens holdninger i seg selv ikke er nok til at en handling anses som rasistisk motivert hvis ikke det foreligger andre holdepunkter for det samme.

I enkelte tilfeller foreligger ingen klare uttalelser i forbindelse med handlingen eller klare uttalelser under tiltaltes forklaring i ettertid. I disse tilfellene blir spørsmålet hvorvidt retten kan tillegge omstendighetene rundt handlingen ellers vekt ved vurderingen av tiltaltes motivasjon. Et eksempel på dette er det kjente Holmlia-drapet hvor 15 år gamle Benjamin Hermansen ble drept av to unge menn i det nynazistiske miljøet, jf. LB-2002-850. Her hadde de to som var tiltalt for drapet reist ut på kjøretur for å plage mørkhudede og denne kjøreturen endte i drapet på en ung, mørkhudet gutt som de drepte med kniv. Retten var ikke i tvil om at drapet var rasistisk motivert, da alle omstendigheter rundt drapet tilsa det. Hensikten med kjøreturen var

¹²² Rt. 1994 s. 974 s. 977-978

nettopp å plage mørkhudede. De tiltaltes tilknytning til det nynazistiske miljøet var et av momentene som ble tillagt vekt i retning av å fastlegge motivasjonen bak handlingen, men var ikke i seg selv tilstrekkelig.

Også i Rt. 1994 s. 974 kan det synes som at retten legger vekt på omstendighetene rundt handlingen ved vurderingen av tiltaltes motivasjon. Høyesterett uttalte her at

”(...) handlingen etter min oppfatning må anses rasistisk motivert. Når handlingen ble rettet mot en leilighet hvor det befant seg innvandrere, var det nettopp deres egenskap av innvandrere som var motivet.”¹²³

Tiltaltes forklaring for politiet ble tilsynelatende tillagt vekt som et tilleggsmoment. Det er ikke helt klart ut fra dommen hva Høyesterett her legger til grunn for så klart å kunne si at det var de fornærmedes egenskap av innvandrere som var motivasjonen bak handlingen. Trolig var det omstendighetene rundt handlingen som førte til dette resultatet for Høyesterett. Det blir lagt til grunn at tiltalte visste at det befant seg innvandrere i leiligheten og de hadde på forhånd utstyrt seg med haglegevær, noe som tyder på at det ikke var et tilfeldig valg av leilighet skuddene ble avfyrt mot.

En fellesnevner for alle de nevnte avgjørelsene er at det ikke finnes noen annen naturlig forklaring på handlingen i den konkrete saken enn at det var gjerningspersonens negative holdninger til fornærmedes gruppetilhørighet som var en vesentlig årsak. Dette blir direkte fremhevet av retten i LB-2002-850 hvor retten uttalte ”At de ble angrepet kan følgelig ikke ha noen annen bakgrunn enn at de tre i bilen, etter initiativ fra B, ble enige om å lete opp mørkhudede personer for å skremme og plage dem.”¹²⁴ Det synes her som at Høyesterett legger vekt på situasjonen rundt handlingen og det faktum at det ikke fantes noen annen forklaring på valg av offer i dette tilfellet. Betydningen av annen mulig motivasjon bak handlingen blir særlig tydelig i LB-2009-184931 hvor retten ikke fant det bevist at det forelå rasistisk motivasjon for voldsutøvelsen. I denne saken var det fremsatt rasistiske ytringer etter straffeloven 1902 § 135a forut for voldsutøvelsen. Retten kom likevel til at det ikke var bevist over enhver rimelig tvil at volden var rasistisk motivert da retten uttalte at

”Opptakten til kranglingen var klart rasistisk motivert, men det gikk deretter noe tid før tumultene startet, og lagmannsretten kan ikke se bort fra at motivasjonen fra tiltaltes

¹²³ Rt. 1994 s. 974 s. 977-978

¹²⁴ LB-2002-850 under ” Straffeloven § 233 annet ledd” første avsnitt

side var at han kastet seg inn i kampen på brorens side, uten at på dette tidspunkt var rasistiske motiver for handlingen.”¹²⁵

Her ser en at det kreves klare holdepunkter for hatefull motivasjon hvis det er mulighet for at det finnes andre forhold som ligger til grunn for handlingen. At det kreves mye i slike tilfeller henger trolig også sammen med motivasjonens indre karakter som en vanskelig kan observere utenfra. Foreligger en annen naturlig årsak til handlingen er det nærmest umulig å vite hva som faktisk har vært motivasjonen bak den aktuelle handlingen hvis dette ikke klart følger av omstendighetene. Er tilfellet derimot slik at det tilsynelatende ikke finnes andre forklaringen på handlingen, vil det antagelig være lettere å bevise at det i det foreliggende tilfellet var hatefull motivasjon som lå til grunn.

Rettspraksis gir også noen indikasjoner på hvilke holdninger motivasjonen må bunne ut i for at det skal være tilstrekkelig for fastleggelse av hatefull motivasjon. I Rt. 2005 s. 1096 var en mann dømt for tre tilfeller av legemsfornærmelse og tre tilfeller av skadeverk. Spørsmålet for Høyesterett var straffutmålingen og da blant annet spørsmål om rasistisk motivasjon. Her uttalte Høyesterett at handlingen ikke direkte var rasistisk motivert, men var ”(...) preget av antipati mot innvandrere og asylsøkere, som er en særlig utsatt gruppe i samfunnet.”¹²⁶ Handlingen var da omfattet av 1902 straffelovens § 232. I dette konkrete tilfellet førte blant annet den rasistisk motivasjonen, som ett av flere straffeskjerpene momenter, til at domfelte fikk fengselsstraff, til tross for ung alder. Det kreves heller ikke en ”gjennomtenkt ideologisk eller politisk overbevisning – det kreves overhodet ingen ideologisk overbygning.”¹²⁷ I dette ligger at det trenger ikke å ligge til grunn dypere tanker om samfunnet for at det skal kunne falle innenfor hatefull motivasjon. Det er tilstrekkelig at gjerningspersonen, uansett årsak, utfører handlinger mot et eller flere medlemmer av en gruppe, kun på grunn av gruppen de tilhører. Dette ble fremhevet i Rt. 1994 s. 974 hvor Høyesterett uttalte:

”Men når en person, med eller uten slike holdninger, utfører en straffbar handling rettet mot innvandrere og motivert i deres egenskap av innvandrere, må handlingen etter min mening klart anses rasistisk motivert i forhold til reglen i straffeloven § 232 3. punktum.”¹²⁸

Det sentrale er ikke gjerningspersonens holdninger, men at handlingen rent faktisk er rettet mot personer på grunn av dere egenskap av å være for eksempel innvandrere eller homofile.

¹²⁵ LB-2009-184931 under ”straffutmålingen”, avsnitt 7

¹²⁶ Rt. 2005 s. 1096 avsnitt (17)

¹²⁷ NOU 2002: 12 s. 81

¹²⁸ Rt. 1994 s. 974 s. 978

Det kan ut fra dette virke som de klareste tilfellene i praksis er der hvor det foreligger ytringer enten i forbindelse med handlingen eller i etterkant som tilsier hva som var motivasjonen bak handlingen. Praksis viser også at det i enkelte tilfeller kan utledes fra omstendighetene rundt handlingen hva motivasjonen bak var. Særlig er dette mulig i de tilfellene hvor det vanskelig kan tenkes noen annen motivasjon bak handlingen. Et spørsmål som da gjør seg gjeldende er hvordan denne vurderingen blir i de tilfellene hvor det også finnes en annen mulig motivasjon bak handlingen. Dette skal drøftes i kapittelet nedenfor.

4.5.2 Blandet motivasjon

En situasjon som kan by på problemer i praksis er tilfeller hvor det foreligger blandet motivasjon for handlingen. I uttrykket blandet motivasjon ligger at hatefull motivasjon er en del av motivasjonen bak handlingen, men at det i tillegg foreligger en annen drivkraft som har ført til at den kriminelle handlingen ble begått. For eksempel kan en tenke seg en situasjon på et ute-sted hvor to menn kommer i verbal konflikt. Den ene er av utenlandsk opprinnelse og den andre er norsk. Den verbale konflikten eskalerer og den norske mannen uttaler ”jævla neger, du fortjener bank”, og slår til ham. I et slikt tilfelle er det naturlig å anta at en del av motivasjonen bak handlingen lå i det faktum at den fornærmede hadde en annen hudfarge enn gjerningspersonen. I tillegg vil den verbale konflikten i forkant også kunne være en del av motivasjonen bak slaget.

Ordlyden gir her liten veiledning på hvordan en slik situasjon skal bedømmes strafferettslig. Et tilfelle som ikke er helt ulikt eksempelet beskrevet over er saken i LB-2009-18493. Her uttalte retten at de ikke fant bevis for at handlingen ”helt eller delvis” var rasistisk motivert. Retten synes her å bygge på at handlingen ikke utelukkende må være motivert av hatefulle motiver så lenge hatefull motivasjon er en del av motivasjonen bak handlingen. Lignende uttalelser finnes også i forarbeidene til straffeloven 1902 § 232 hvor det uttales at rasisme ikke må være det eneste motivet for handlingen, men at rasisme må ha vært fremtredende og klart ha satt preg på overtredelsen.¹²⁹ Disse uttalelsene vil være førende også for hva som kreves etter de nye bestemmelsene i 2005 straffeloven da tidligere § 232 er forgjengeren til flere av de nåværende bestemmelsene om grovere overtredelser på grunn av hatefull motivasjon. Det samme gjelder også for nåværende § 77.¹³⁰ Dermed kan ikke den hatefull motivasjonen kun være en ubetydelig del av motivasjonen bak handlingen på gjerningstidspunktet. En slik vur-

¹²⁹ Ot.prp. nr.79 (1988-1989) s. 47

¹³⁰ Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 272

dering kan by på store problemer i praksis, da en vanskelig kan si hvor stor del av motivasjonen som knytter seg til fornærmedes gruppetilhørighet. Det kan belyses av eksempelet i avsnittet over. Det er vanskelig å si med stor grad av sikkerhet i det tilfellet hvor stor del av motivasjonen som lå i fornærmedes hudfarge og hvor stor del som var begrunnet i den eskalerende konflikten.

Ønsket om at en regulering av hatefull motivasjon skal symbolisere samfunnets avstand fra at slike holdninger manifesterer seg i straffbare handlinger også trekker i retning av at delt motivasjon kan anses tilstrekkelig. Selv om hatefull motivasjon kun er en del av handlingen vil den økte straffverdigheten av handlingen likevel gjøre seg gjeldende, men kanskje ikke i like stor grad. At handlingen i det hele tatt delvis er begrunnet i negative holdninger overfor et menneskes egenskaper, og ikke kun personens handlinger eller væremåte, vil føre med seg mange av de samme alvorlige virkningene som hatkriminalitet generelt. Enhver person skal slippe å bli utsatt for slike handlinger på grunn av ens egenskaper, selv om det også finnes annen motivasjon som kan ha virket inn.

Delt motivasjon kan altså være tilstrekkelig for at hatefull motivasjon anses bevist. I de tilfeller hvor det er delt motivasjon bak handlingen kan ikke hatefull motivasjonen være ubetydelig i forhold til annen motivasjon bak handlingen. Tatt i betraktning det strenge beviskravet i strafferetten og motivasjonens indre karakter, vil det antagelig kreves mye for at retten skal fastlegge hatefull motivasjon der det kun foreligger delt motivasjon. I den retning trekker særlig LB-2009-184931 hvor retten, tross tidligere hatefulle ytringer mot fornærmede, ikke fant at handlingen var rasistisk motivert. Etter dette er det vanskelig å tenke seg situasjoner i praksis hvor det ved delt motivasjon kan bevises utover enhver rimelig tvil at det forelå hatefull motivasjon bak handlingen.

4.6 Betydningen av at det er hatefull motivasjon bak handlingen

Når det er fastlagt at det foreligger hatefull motivasjon bak den straffbare handlingen, er spørsmålet hvilken betydning dette vil ha for straffutmålingen i den aktuelle saken. Her må det skilles mellom straffebudene om grove overtredelser og § 77 om straffeskjerpelse.

Ved de grove overtredelsene vil det i alle tilfeller måtte foretas en helhetsbedømmelse om hvorvidt handlingen skal anses grov, også der hatefull motivasjon for handlingen er bevist.¹³¹ Rettspraksis som er redegjort for over gir derimot god indikasjon på at handlingen vil bli an-

¹³¹ NOU 2002: 4 s. 148

sett grov i de tilfellene hvor hatefull motivasjon blir ansett bevist, selv om det må foretas en konkret vurdering.

Når det gjelder § 77 finnes det som nevnt ingen avgjørelser angående hatefull motivasjon etter denne bestemmelsen enda. I forarbeidene uttales det kun at straffen må være strengere enn tidligere for slike handlinger.¹³² I dommen om Holmlia-drapet ble også betydningen av rasistisk motivasjon for handlingen vurdert.¹³³ Det forelå på tidspunktet for dommen ingen slik generell bestemmelse som i § 77 og drap etter straffeloven 1902 § 233 hadde heller ingen bestemmelse om grovere overtredelse ved slik motivasjon. Retten mente at det berodde på en konkret vurdering hvilken vekt slik motivasjon skal ha, men at rasistisk motivasjon ofte vil være et moment av stor betydning i skjerpene retning ved reaksjonsfastsettelsen.¹³⁴ Begrunnelsen for dette var at handlinger med slikt motiv i større grad berører grunnleggende verdier i samfunnet og vil kunne skape særlig frykt. Retten mente derfor at det var nødvendig å gi et tydelig signal. Disse uttalelsene vil kunne ha betydning også ved vurderingen av betydningen av hatefull motivasjon etter § 77, særlig fordi bestemmelsen i all hovedsak er kodifisering av gjeldende rett før bestemmelsen.¹³⁵ Forarbeidene til § 77 bokstav i gir også en indikasjon på at hatefull motivasjon er et moment som skal tillegges større vekt nå enn hva som har blitt gjort tidligere.¹³⁶

4.7 Hvorfor er ikke hatefull motivasjon et moment av betydning etter § 185?

Hatefull motivasjon er som nevnt ikke et selvstendig vilkår under straffeloven § 185 om hatefulle ytringer. Etter dette straffebudet er det sentrale at resultatet av handlingen oppfyller gjerningsbeskrivelsen og ikke hva som er motivasjonen bak handlingen. Likevel vil det ut fra rettspraksis på området trolig være slik at hatefull motivasjon foreligger i de tilfellene hvor disse straffebudene har ført til domfellelse. Et eksempel hvor det trygt kan legges til grunn at det forelå hatefull motivasjon bak ytringen er i Rt. 1997 s. 1821. Her ble krenkende ytringer ytret gjennom et politisk partiprogram. Det er liten tvil at domfelte i denne saken også hadde hatefull motivasjon bak sine ytringer.

¹³² Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 272

¹³³ LB-2002-850

¹³⁴ LB-2002-850 under ”straffutmålingen”, avsnitt 7

¹³⁵ Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 268

¹³⁶ Matningsdal (2015a) s. 698

Et spørsmål vil da være hvorfor disse straffebudene ikke tillegger gjerningspersonens motivasjon en selvstendig betydning som kvalifiserende moment eller som en del av gjerningsbeskrivelsen. Slik motivasjon som del av gjerningsbeskrivelsen vil antagelig ikke være hensiktsmessig. Bevisutfordringene ville medført vanskeligheter med å dømme noen etter straffebudet. I tillegg ville tilfeller som i dag faller innenfor straffebudets anvendelsesområde etter § 185, for eksempel tilfeller hvor slike ytringer blir fremsatt som en spøk, men med forsett, falle utenfor. Disse utfordringene vil ikke på samme måte gjøre seg gjeldende hvis hatefull motivasjon hadde vært et kvalifiserende moment.

Spørsmålet om hatefull motivasjon som kvalifiserende moment synes ikke å være drøftet av lovgiver verken ved vedtakelsen av straffeloven 1902 § 135a eller straffeloven 2005 § 185. Forarbeidene gir derfor lite veiledning angående dette spørsmålet. Spørsmålet er heller ikke drøftet i rettspraksis om § 185. Et spørsmål blir i denne sammenheng hvorvidt hatefull motivasjon som kvalifiserende moment vil tilføre straffebudet noe nytt.

Ytringer som rammes av ordlyden i § 185 er allerede i seg selv så kvalifisert krenkende at det vil ha liten betydning hvorvidt det også fremheves at hatefull motivasjon lå til grunn for handlingen. For den eller de som direkte rammes av ytringen er det nærliggende at det ikke vil være av stor betydning hva som var motivasjonen bak handlingen, all den tid ytringen vil være den samme. Det primære hensynet bak § 185 er å verne samfunnet mot spredningen av hatefulle ytringer og ikke i hovedsak å beskytte den enkelte mot slike ytringer.¹³⁷ Det faktum at slike ytringer blir spredt vil ikke bli påvirket av motivasjonen bak ytringene. Den virkningen slike kvalifisert krenkende ytringer kan få for de som direkte blir berørt og hvordan slike ytringer kan påvirke samfunnet vil ikke endres etter hva som er motivasjonen bak ytringene. Straffebudet, som det lyder i dag, vil etter dette antagelig gi tilstrekkelig vern mot hatefulle ytringer.

Alt i alt er det få gode grunner for at hatefull motivasjon skal tas inn i straffeloven § 185. Ved innføringen av § 77 bokstav i vil det heller ikke ha så stor praktisk betydning da hatefull motivasjon etter denne bestemmelsen kan være et moment i straffeskjerpene retning også ved hatefulle ytringer.

¹³⁷ St.meld. nr.26 (2003-2004) s. 67

5 Avsluttende bemerkninger

Denne oppgaven har vist at det det kan oppstå flere problemer knyttet til hatefull motivasjon i straffeloven. Tilknytningen til en av gruppene som er omfattet av bestemmelsenes ordlyd kan tidvis by på problemer. Den største utfordringen ligger dog i kravet om gjerningspersonens motivasjon. Som vi har sett er motivasjon en persons indre drivkraft bak en handling, som vanskelig kan observeres av andre. Både strenge beviskrav og motivasjonens indre karakter kan gjøre det vanskelig i det konkrete tilfellet å bevise gjerningspersonens motivasjon for handlingen.

Betydningen av endringene ved 2005-straffelovens ikrafttredelse er vanskelig å si noe om på dette tidspunktet, da straffeloven av 2005 tråde i kraft for forholdsvis kort tid siden. Det er gjort få materielle endringer i straffeloven av 2005. Av den grunn er det nærliggende at endringene ikke vil ha særlig stor praktisk betydning. Den største endringen er innføringen av § 77 bokstav i, men også tidligere ble slik motivasjon tillagt vekt i straffeskjerpene retning etter ulovfestet rett. Derimot vil lovfesting av dette momentet kunne føre med seg noen endringer i praksis. Antagelig vil lovfesting føre med seg økt oppmerksomhet rundt dette momentet som straffeskjerpene moment. Det følger av forarbeidene til § 77 bokstav i at denne lovendringen vil styrke vernet for utsatte grupper.¹³⁸ Det er da nærliggende at lovgiver med dette mener at momentet skal tillegges større vekt enn hva som har blitt gjort tidligere.¹³⁹ Lovfestingen kan også føre til bedre forutberegnelighet for gjerningspersonen ved at han eller hun vet hvilke momenter som er aktuelle å tillegges vekt i straffeskjerpene retning. Dog vil betydningen for forutberegneligheten være begrenset all den tid det er en konkret vurdering hvilke momenter som skal tillegges vekt og i hvor stor grad.

Det kan stilles spørsmål ved hvilken virkning en slik regulering vil ha i praksis. Vil reguleringen gi et tilfredsstillende vern? Straffereglene virker ikke i et vakuum, men all strafferettslig regulering virker i en samfunnsrettslig kontekst. I rettssosiologien snakkes det om betydningen av landskapet lovgivningen lander i for å fastlegge om lovgivningen får sin ønsket virkning eller ikke.¹⁴⁰ Det er vanskelig å si hvor stor betydning straff har på et område eller om for eksempel frykt for reaksjoner fra omgivelsene har større påvirkning på atferden vår.¹⁴¹ Holdningene til de enkelte gruppene vil derfor kunne være av stor betydning for hvordan regelverket i praksis fungerer og hvilket vern som reguleringen gir både for gruppene og sam-

¹³⁸ Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 44

¹³⁹ Matningsdal (2015a) s. 698

¹⁴⁰ Mathiesen (2011) s. 86

¹⁴¹ Slettan (2001) s. 11

funnet. Tar en utgangspunkt i holdninger til ulike seksuelle orienteringer i Norge finnes en landsomfattende undersøkelse på området fra 2008.¹⁴² Denne undersøkelsen viser at et fåtall har negative holdninger til lesbiske kvinner og homofile menn.¹⁴³ Det samme gjelder bifile. Lite negative holdninger til disse gruppene i samfunnet vil kunne få betydning for hvordan lovverket virker akkurat når det gjelder disse gruppene. Det er nærliggende å tenke at for de grupper som i større grad har støtte i samfunnet, vil dette regelverket i større grad ha ønsket virkning ved å hindre at negative holdninger fører til straffbare handlinger enn tilfellet hadde vært hvis samfunnets generelle holdninger til den aktuelle gruppene hadde vært negativ.

Til slutt kan det gjøres en vurdering om hvorvidt det er riktig at hatefull motivasjon skal skjerpe straffen eller føre til at handlingen anses som grov. Gjennom oppgaven har det blitt pekt på særegne trekk ved hatmotivert kriminalitet og hvilke konsekvenser slik kriminalitet kan ha også for andre enn de som direkte rammes av handlingen. Dog er det viktig å være oppmerksom på at mange av disse konsekvensene ikke kun gjør seg gjeldende ved hatmotivert kriminalitet, men også for de fleste andre straffbare handlinger. Likevel finnes enkelte særegenheter rundt hatmotivert kriminalitet som ikke i samme grad finnes for kriminalitet ellers. Straffbare handlinger motivert av tilhørighet til en gruppe vil stride mot grunnleggende verdier i vårt samfunn.¹⁴⁴ Vern av utsatte grupper i samfunnet kan ha to sider; på den ene siden kan vernet tydeliggjøre et ønske om likeverd mellom ulike grupper i samfunnet, men på den annen side kan en slik regulering også tydeliggjøre at det finnes ulikheter mellom ulike grupper. Det særegne for regulering av hatefull motivasjon er at samfunnet ikke bare har tatt et standpunkt til handlingen, men også årsaken til handlingen. Dette kan sees på som inngripende i en persons private sfære. Sammenhengen mellom jussen og samfunnet vil uansett påvirke hverandre, og her har man tatt et standpunkt ved at en gjennom loven har gitt et vern til utsatte grupper, med håp om at dette sikrer likeverd.

¹⁴² Anderssen (2008)

¹⁴³ Anderssen (2008) s. 48

¹⁴⁴ LB-2002-850 under ”straffutmålingen” avsnitt 7

Litteraturliste

Lover og konvensjoner

1814	Lov 17.05.1814, Kongeriket Norges Grunnlov
1902	Lov 22.05.1902 nr. 10, Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven)
1999	Lov 21.05.1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven)
2005	Lov 20.05.2005 nr. 28 om straff (straffeloven)
2013	Lov 21.06.2013 nr. 58 om forbud mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk (diskrimineringsloven om seksuell orientering)
2013	Lov 21.06.2013 nr. 59 om likestilling mellom kjønnene (likestillingsloven)
2013	Lov 21.06.2013 nr. 60 om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion og livssyn (diskrimineringsloven om etnisitet)
2013	Lov 21.06.2013 nr. 61 om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne (diskriminerings- og tilgjengelighetsloven)

EMK	Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, Roma 1950
FNs Rasediskrimineringskonvensjon (RDK)	FNs konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering, 1965
SP	Den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter med protokoller, 1966

Forarbeider

Harbek, Ole F., februar 1969	<i>Utredning om forbud mot rasediskriminering. Om nye lovbestemmelser for at Norge skal kunne ratifisere FN-konvensjonen av 21. Desember 1965 om avskaffelse a alle former for rasediskriminering</i>
NOU 2002: 4	<i>Ny straffelov. Straffelovkommisjonens delutredning VII [Sitert fra lovdata]</i>
NOU 2002: 12	<i>Rettslig vern mot etnisk diskriminering [Sitert fra lovdata]</i>

- Ot.prp. nr.29 (1980-1981) *Om lov om endringer i straffelovens § 135 a og § 349 a (forbud mot diskriminering av homofile) [sitert fra lovdata.no]*
- Ot.prp. nr.79 (1988-1989) *Om endringer i straffeloven og straffeprosessloven m.m (skjerpete strafferammer for voldsforbrytelser, straff for innførsel av pornografi, styrking av domstolenes fagkyndighet i saker om økonomisk kriminalitet, raske- re behandling av straffesaker m.m) [sitert fra lovdata.no]*
- Ot.prp. nr.4 (1994-1995) *Om lov om endringer i straffeloven m.m [sitert fra lovdata.no]*
- Ot.prp.nr. 33 (2004-2005) *Om lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. (diskrimineringsloven) [Sitert fra lovdata]*
- Ot.prp.nr. 8 (2007-2008) *Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpende og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet) [Sitert fra lovdata]*
- Ot.prp. nr.44 (2007-2008) *Om lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne (diskriminerings- og tilgjengelighetsloven)*
- Ot.prp. nr.22 (2008-2009) *Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)*

Innst.O. nr.72 (2004-2005)

*Innstilling fra justiskomiteen om lov om straff
(straffeloven)*

St.meld. nr.26 (2003-2004)

Om endring av Grunnloven § 100

Rettspraksis

Rt. 1992 s. 1001

Rt. 1994 s. 974

Rt. 1997 s. 1821

Rt. 2002 s. 1618

Rt. 2005 s. 1096

Rt. 2007 s. 1807

Rt. 2008 s. 1659

Rt. 1998 s. 1945

Rt. 2012 s. 536

LB-2002-850

LB-2009-184931

Case of Nachova and others v Bulgaria, EMD Application nos. 43577/98 and 43579/98

Bøker og artikler

Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 4. Utg., 2015

Kolvereid, Lars, *Motivasjon: teori og praksis*, 1982

Mathiesen, Thomas, *Retten i samfunnet. En innføring i retts sosiologi*, 2011

Matningsdal, Magnus, *Norsk spesiell strafferett*, 2010

Matningsdal, Magnus, *Straffeloven. Alminnelige bestemmelser. Kommentartutgave*, 2015a

Sandbakken, Asbjørn, *Uskyldspresumsjonen. "In dubio pro reo"*, 2003

Slettan, Svein og Toril Marie Øie, *Forbrytelse og straff. Bind I: Innføring i strafferett*, 2001

Statistikker, rapporter og hefter fra politiet

Oslo politidistrikt, *Hatkriminalitet. Delrapport 1. Statistikk 2014*, mars 2015, https://www.politi.no/oslo/aktuelt/nyhetsarkiv/2015_03/nyhet_14827.xml [Sisert 3. februar 2016]

Oslo politidistrikt, *Anmeldt hatkriminalitet. Oslo politidistrikt 2015*, mars 2016 https://www.politi.no/oslo/nyhet_15870.xhtml [Sisert 30. mars 2016]

Politidirektoratet, *Hatkriminalitet – Registrerte anmeldelser i Norge 2007-2009*, (Desember 2010) https://www.politi.no/vedlegg/lokale_vedlegg/politidirektoratet/Vedlegg_1022 [Sisert 23. februar 2016]

Politidirektoratet, *Kommenterte strasak-tall 2012*, 2012a https://www.politi.no/strategier_og_analyser/statistikker_og_analyser/strasak_tall/ [Sisert 22. februar 2016]

Politidirektoratet, *Politiets nasjonale innbyggerundersøkelse*, 2012b https://www.politi.no/strategier_og_analyser/statistikker_og_analyser/innbyggerundersokelse_n/Tema_1142.xml [Sisert 05. April 2016]

Strategisk stab Oslo Politidistrikt, *Hatkriminalitet. En drøfting av temaet, og gjennomgang av anmeldelser i Oslo 2012*, (April 2013)

https://www.politi.no/oslo/strategier_og_analyser/statistikker_og_analyser/Tema_1793.xml

[Sitert 22. februar 2016]

Strategisk stab Oslo Politidistrikt, *Hatkrim. Rettslige og faktiske spørsmål*, (november 2015)

https://www.politi.no/oslo/strategier_og_analyser/statistikker_og_analyser/Tema_1793.xml

[1. mars 2016]

Statistikker, rapporter, uttalelser og rundskriv

Anderssen, Norman og Hilde Slåtten, *Holdninger til lesbiske kvinner, homofile menn, bifile kvinner og menn og transpersoner (LHBT-personer). En landsomfattende representativ spørreundersøkelse, 2008*, (2008) <http://bora.uib.no/handle/1956/3071> [Sitert 15. april 2016]

CERD uttalelse av 15. august 2005, CERD/C/67/D/30/2003

<http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhs hdLsKFaouJ-fHOHP6Cm6a1nMxFG%2f9iAzK3HqvCVA5NSNa%2bOMni1O%2fNr%2fsrGZAuqOhaaFYZ6fHW4pwKAcvjT013Ll3Gi%2fLfb1jN0r7NEN0yNJEPrXa6yacPjhMW%2bgw6DL%2bM1oaNrSIDikJHrY7xdyBtU%3d> [Sitert 2. mars 2016]

CERD, 25. september 2015, CERD/C/NOR/CO/21-22 <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G15/217/25/PDF/G1521725.pdf?OpenElement> [Sitert 23. mars 2016]

Likestillings- og diskrimineringsombudet, *Hatytringer og hatkriminalitet*, 2015

<http://www.ldo.no/nyheiter-og-fag/brosjyrar-og-publikasjonar/rapporter/hatytringer-og-hatkriminalitet/> [Sitert fra PDF 22. februar 2016]

OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), *Hate Crime Laws. A Practical Guide*, (2009) <http://www.osce.org/odihr/36426?download=true> [Sitert 22. februar 2016]

Riksadvokaten, *Mål- og prioriteringsrundskriv 2016*, Rundskriv nr. 1/2016.
<http://www.riksadvokaten.no/no/dokumenter/rundskriv/Mål-og-prioriteringsrundskriv+2016.9UFRLUXN.ips> [sitert 22. Mars 2016]

Annet

Matningsdal, Magnus (2015b), Norsk lovkommentar på rettsdata.no – merknader til straffeloven av 2005 § 263, 01.12.2015. [Sist sjekket 26. januar]

Politiet, *Oslo politidistrikt. Hatkriminalitet i Oslo skal etterforskes av egen gruppe* (2014)
https://www.politi.no/oslo/aktuelt/nyhetsarkiv/2014_09/nyhet_14189.xml [Sitert 7. april 2016]

Sommerfeldt, Axel, *Etnisk Gruppe* (2014), i Store norske leksikon
https://snl.no/etnisk_gruppe [Sitert 27. januar 2016]

Teigen, Kars Halvor, *Motivasjon* (2014), i Store norske leksikon
<https://snl.no/motivasjon> [Sitert 18.februar 2016]